

Annette Bergbo

Klobben

– danat ur havsvågor

Foto Thomas Winge

Utgivare: Sällskapet för Kråkskärsstugans renovering och bevarande

Utgiven med stöd av: Olof M Janssons stiftelse för främjande av åländsk historisk forskning

Form: Fredrika Design / Fredrika Sundberg

Översättning till engelska och finska: Nora Rosenström

Tryck: Mariehamns Tryckeri

Mariehamn 2016

ISBN 978-952-93-8101-2

Foto Johan Mörn

”För förverkligandet av Klobben och ”Danat ur havsvågor” är kombinationen av två eldsjälar, Sven-Erik Holmberg och Johan Mörn, oslagbar och det som faktiskt krävs. Det behövs en som har kapital, möjligheter att utveckla med arbetskraft och en som har idéer, energi, kontakter och nätverk.”

Lagtingsledamot Roger Nordlund

Foto Johan Mörn

”Att fånga in, återuppleva det historiska fiskeläget och samtidigt tryggt och ombonat med alla sinnen, i lugn och ro – absorbera naturens alla ljudväxlingar, ljusskiftningar och krafter som slår igenom när det digitala vardagsbruset är avstängt.”

Foto Daniel Eriksson

Unikt och exklusivt

– från vinnande idé till nybyggd verklighet

”Unikt och exklusivt”, just de orden orden, kom från turismidé-tävlingen Skraknästets jury, år 2013. De beskrev Johan Mörns idé ”Danat ur havsvågor”. Och med de orden som ledstjärna har Klobben byggts upp till något, som i vår tid, faktiskt är både unikt och exklusivt. Att fånga in, återuppleva det historiska fiskeläget och samtidigt tryggt och ombonat med alla sinnen, i lugn och ro – absorbera naturens alla ljudväxlingar, ljusskiftningar och krafter som slår igenom när det digitala vardagsbruset är avstängt. Johans idé fick pris i en entreprenörtävling arrangerad av Ålands Näringsliv och Roslands-minglet. Tävlingens mål är att locka fram nya idéer värda att investera i och även möjliga att utveckla.

Johan Mörn är platschef för Silverskär, det gamla fiskarhemmet i Saltviks skärgård – idag

en mötesplats som bland annat erbjuder hotell, konferenser, fester, fiske och aktiviteter. Klobben ingår i Silverskärs palett.

Johan har under årens lopp hos Silverskärs kunder noterat ett ökande intresse av att få komma ut i naturen, mer eller mindre på naturens egna villkor. Silverskär erbjuder nämligen också en sk eremitkoja. Att vistas där med viss service, bl a mattransport har visat sig fylla ett klart uttalat och ökande behov.

Det visar sig således att det behövs många fler platser, mer tillgänglig skärgårdsmiljö som kan ge dagens moderna människor den exklusiva upplevelsen att tryggt få komma i närkontakt med det mest ursprungliga. Vindarna, mörkret, stjärnorna, stiltje och solens upp- och nedgång i

havet. Fåglarna, solvarma klippor eller brusande höststorm. Få vara med om, stanna kvar en stund i det som Åland har mest av att visa upp, skönheten ute bland klippor och skär.

”Danat ur havsvågor” som är realiserat som ett fiskeläge på holmen Klobben i Saltviks skärgård har vuxit fram med modell av Rannö fiskeläge beläget längst ute i havsbandet.

Det återskapade fiskeläget har byggts upp med kvalitet, medvetenhet samt stor omsorg och kunskap om de historiska förlagorna, det genuina i både detaljer och hantverk.

Det betyder både avsevärt merarbete samt belöningen, mervärde i slutresultatet. Gamla tallar har valts ut, fällts, transporterats och av

Landskapets förre naturvårdsintendent Håkan Kulves uppskattar de nyuppsatta fiskekojornas placering eftersom de, nu som förr, har placerats enligt naturens egna förutsättningar och villkor. Det ger hållbarhet och skönhet i motsats till resultatet av modern planering av bosättningar där man bara sätter linjalen på pappret och hårdhänt bygger mot naturens förutsättningar. **Foto Johan Mörn**

stammarna har rejäla bräder sågats fram genom kilsågning, ett gammalt, och snart bortglömt, sätt att såga så att bräderna kan ges olika bredd i ändarna. En av tallarna som fälldes hade 400 årsringar.

En hel del virke har det gått åt att bygga upp fiskekojor, en saltarbod med plats för fler personer samtidigt, lotsstuga, utettoalett, bastu samt bryggor, bord, bänkar och altaner. Även ramper

finns uppsatta så att besökarna ska kunna röra sig säkert över bergknallarna.

På Klobben finns tio fiskekojor byggda enligt ursprunglig modell. Totalt kan Klobben ge husrum till 40 personer, har 30 bäddar. Idag erbjuds bekvämt och ombonat boende i motsats till de forna kojorna på fiskeläget, i början av 1900-talet, som främst fungerade som övernattning under strömmingsfisket sommartid.

I den största av byggnaderna på Klobben, saltarboden kan sällskap samlas för gemensamma måltider, föreläsningar osv, något som inte vore möjligt i de små fiskekojorna.

I det moderna fiskeläget som ska upplevas av vår tids människor har också en bastu följsamt byggts in i en bergsskrev. Runt bastuns vedspis har en naturligt krokig tallstam monterats upp för att skydda bastuns gäster från att bränna sig. Också avvikande från det ursprungliga fiskeläget som förlaga har Klobben en byggnad inspirerad av lotsens hemvist, placerad ett stycke ifrån fiskekojorna. Också dagens krav av sanitet tillgodoses. Utetoaletten som är uppdelad i två avdelningar bjuder på oslagbar utsikt. Intill strandstenarna finns också en naturens egen "bassäng" med sötvatten naturligt sipprande ur berget.

Fiskekojorna som vilar på natursten, är "förankrade" med kätting i berget, helt enligt förlagor från Rannö fiskeläge. Andra detaljer som gångjärn och handtag är antingen smidda av järn eller framställda i trä.

Det är avgjort detaljerna som gör det, charmen och de fiffiga lösningarna. Saltarbodens golvplankor behandlades på ett särskilt sätt för att få fram rätt utseende och färg – med en specialblandning av rödvin, vodka och en aning champagne. Och för att hela tiden, även i regn och storm, öppna och ge gästerna tillgång till naturens svindlande panorama "gömmar" Saltarboden skjutdörrar av glas bakom de stora bastanta portarna.

Bordet i Saltarboden har tillverkats av delar av en galeas och en urholkad björkstam blev passlig hylla för champagneflaskor.

Grillen göms under ett nyframställt brunnslock, byggt enligt gammeldags modell. I den stora bryggan har fisksumpen byggts in och ovanpå bryggan, i sittbänkarnas sidovägg, har hål borrats vilket gör att det liknar en jättestor

fisksump. Inne i sittbänkarna förvaras veden som därmed även ventileras genom de borrade hålena.

På utsiktsberget står en staty som avbildar en kvinna och hennes barn, oroligt spanande så som man gjorde förr då en väntad anhörig dröjde kvar i stormarna. Statyn, som träkonstnären Arvid Mörn har skapat, avbildar kvinnans utsatta ställning och för tankarna till Anni Blomqvists romanfigur Stormskärs-Maja. Målet med Silverskärs och Johan Möorns projekt har varit att alltid välja material och metod som utgår från det genuina, det historiskt riktiga och att även bygga upp fiskeläget på naturens egna villkor. Besökarna på Klobben ska inte bara uppleva kvalitet i tillvaron där utan även i både små som stora detaljer hela anläggningen rakt igenom.

"Unikt och exklusivt". Nu är det förverkligat, det moderna fiskeläget på Klobben "Danat ur havsvågor" som ett alternativ till dagens stressade människa som är alltmer fjärrad det naturliga, ursprungliga och sanna men fortsätter att söka det vackra, det enkla och stillheten för att balansera stressen och därmed hälsan. Kanske genom en egen retreat eller genom att delta i en yogakurs, en spelmannsstämma, en konferens eller en litteraturafton. Möjligheterna är oändliga. På Klobben kan man bara inte värja sig. Där kommer man oundvikligen nära naturens kraft-er och skådespel i vindarna, under stjärnorna, i vågornas brus och i fågelsången.

Johan Mörn hoppas att det byggs fler liknande anläggningar, att det uppstår ett "pärlband av eremitstugor i den åländska skärgården" kanske med modell eller inspirationskälla av bodarna från fiskelägena i ytterskärgården.

Han tror fullt och fast på att nutidsmänniskor tar stort intryck och mår synnerligen bra av att ta en paus, ett dygn eller flera, får komma ut till en holme med havet som närmaste granne och

Foto Johan Mörn

leva ett avskalat öliv, får sig till livs en extrem ”outdoor-upplevelse”, frihetskänsla.

Och för att upplevelsen ska bli optimal kräver det lite hjälp och stöd eftersom det kan vara en utmaning god som någon att plötsligt befinna sig långt från sin normala bekvämlighetszon i tillvaron. Besökare på Klobben lämnas inte bokstavligen vind för våg utan får under sin vistelse överenskommen service med mat och även om så önskas aktiviteter – exempelvis paddling, fiske och annat.

Alla detaljer kan inte utgå exakt från gamla förlagor. Vissa regler i byggande, brandsäkerhet osv måste givetvis följas. Målet är att moderna människor ska trivas fullt ut och därmed även uppleva trygghet och säkerhet. Solceller ger el till ledlampor och rinnande vatten har dragits till Klobben. I bastun kan man också duscha. Och även om målet med vistelsen är att koppla av och koppla bort all elektronik finns det, för den som så önskar, möjlighet att ladda sin telefon.

”Klobben, ”Danat ur havsvågor” tydliggör vår historia på ett utmärkt sätt, en lyckad kombination av kulturhistoria och turism – ett fint sätt att lyfta fram strömmingsfiskets utveckling och fiskelägenas betydelse.”

Lagtingsledamot Roger Nordlund

Arbetet i fiskeläget pågick mer eller mindre dygnet runt. Alla hjälpte till, även barnen. Fick något fiskelag oväntat stor fångst ryckte alla in och hjälpte till. Inget fick gå till spillo.

Foto Ålands Museum

Ålands viktigaste fiskeläge

Sedan drivfisket hade kommit igång blev Rannöarna, eller Rannö fiskeläge, norra Ålands viktigaste fiskeläge. Rannö, eller (Östra) Märket som det vanligen kallades, blev som kronoallmänning ett betydande centrum för fisket i Norrhavet.

Drivskötarna öppnade möjligheter till havsfiske och efter att drivfisket hade kommit igång blev Rannöarna, eller Rannö, ett fiskeläge.

Rannö består av två ganska stora skär, Hamnskäret och Norrskäret. Ett 40-tal fiskebodas, eller fiskekojor, byggdes upp där.

Under cirka fem veckor på sommaren bedrev mellan 60 och 70 båtar drivfiske på 25–30 famnars djup. Faran var stor för att skötraden nattetid fastnade med strömmen i undervattensgrynnor.

För fiskarna gällde det att känna till strömmingens vandringar och lekplatser. De var också beroende av att kunna tyda naturens signaler om hur vädret kunde komma att bli.

I slutet av drivfiskesäsongen kunde man direkt övergå i fastläggning eller vanligt höstskötsfiske. Under en varm säsong rörde sig strömmingen också på djup som man inte nådde ner till med drivgarn.

Att drivgarnen från början av 1900-talet småningom övergavs berodde till stor del på att fisket var riskfyllt. Hela skötrader kunde gå förlorade i de hårda höststormarna och det hände också att båtlag omkom i havet.

Kortfakta ur "Fiskets Åland och fiskarkulturen" av Nils Storå

Direktör med tydliga visioner för människa, miljö och historia

Sven-Erik Holmberg, VD för Holmbergs och Silverskär Islands, är affärsmannen som väljer något oväntade satsningar. Han vågar gå utanför ramarna med ärliga projekt som utgår från naturens villkor, människans bästa och hållbarhet på alla plan.

Redan som 15-åring med egen segelbåt fick han närkontakt med vatten och känner fortfarande för att vara med och påverka, inte minst havsmiljön, till det bästa.

I Silverskär Islands ingår Silverskär, det gamla fiskarhemmanet med möjlighet till övernattnings, restaurang, konferenser, fester och aktiviteter. Där ingår också Sviskär med en eremitkoja samt numera även Klobben – ett nybyggt fiskeläge. Så småningom räknar Silverskär Islands även in en ”champagnestuga” byggd på en av öarna som tillhör Silverskärs hemman.

Sven-Erik Holmbergs bana som affärsman startade i unga år. Tidigt, 21 år fyllda, hade han sin utbildning som ingenjör avklarad och tog, efter några år, successivt över ansvaret för sin fars mekaniska verkstad, Holmbergs.

Holmbergs har vuxit med åren och även förändrat och breddat sin inriktning där bland annat delägande i andra företag ingår samt förvaltning av industrifastigheter. Och sedan 1987 ingår även Silverskär under Sven-Eriks paraply. Hans strategi, eller kalla det hellre filosofi, när det gäller affärer och kompassen att satsa rätt har hållit under alla år.

– Jag fick tidigt ett råd att man hellre ska ”äga lite i det som går bra än mycket i något...”. Ägande är inte av högsta prioritet och har heller

Foto Bengt Johansson / Strax

aldrig varit det. Ett råd var också att akta sig för girighet. Det är bäst när något växer lugnt och sansat och harmoni följer hela processen. Efter många år kan jag intyga att de råd jag fick var mycket bra! Och en självklar förklaring till framgång är naturligtvis personalen. Medarbetarna ska känna sig viktiga och uppskattade för det de gör!

Klobben ser han som ett fint komplement till Silverskär. Gästerna kan välja var de vill vistas, kombinera boendet kanske, och hela tiden få uppbackning och service från Silverskärs personal.

– På Klobben kan upp till 30 personer antingen bara bo enkelt och i närkontakt med naturen eller med samma naturupplevelse ta del av olika evenemang, kurser och annat som sammantaget både ger och utgår från livskvalitet.

Sven-Erik säger det inte själv men det lyser klart igenom en stolthet när han självklart talar om sina skärgårdssatsningar och även sina satsningar samt intresse för vindkraft, landbaserad fiskodling och annat som värnar om miljön. Livskvalitet bygger just på det som gör gott för både människa och miljö.

– Det bästa i livet är gratis! Glöm inte det! Att göra något tillsammans, att veta att de egna valen inte tär på miljön, att kunna vara nöjd utan att ha tillgång till alla moderna bekvämligheter, att se och ta till sig naturens skiftningar,

att andas in hav, sitta under stjärnehimmel. Det är gratis och det är viktigast!

– Tyvärr håller hela världen på att urbaniseras, vilket i mitt tycke inte är bra för någon!

Om du hade valt ett annat förhållningssätt i början av din karriär, ett annat sätt än just det att vara dina egna ideal trogen, vara frikostig på flera sätt inte minst med personalen, samt undvika att låsa in dig i girigheten? Vad hade du gått miste om då?

– Jag kan ärligt stå för mina beslut, mina val och det känns riktigt bra nu i en tillbakablick. För mig är det naturligt och rätt att se på saker i ett lite vidare och djupare perspektiv. Just den tillfredsställelsen och kreativiteten hade jag gått miste om såvida jag hade valt ett annat förhållningssätt som ansvarig. Och samma linje har jag tänkt fortsätta med ett tag till!

”Man hade ett sinnrikt fördelningssystem med tillgång till fiskevatten i ytterskärgården, fiskelägen och strömmingsfiskare som åkte till marknader för att sälja sina tunnor saltströmming och därmed lade betydelsefulla grunder för handeln och samtidigt den sjöfart som kom att utvecklas därefter. Ålänningarna skapade viktiga kontakter i öst och väst och även söderut med Reval och Riga.”

Lagtingsledamot Roger Nordlund

Klobben – en modig hyllning till det enkla, fria och sköna

Om man går över berget, förbi Lotsstugan med sin fantastiska utsikt, och ner till vänster, så kommer man till släta klippor där det är lätt att slinka ner i vattnet utan att någon ser.

Bara måsarna, och de bryr sig minsann inte.

Det är friheten på Klobben.

När Johan Mörn styr in båten mot bryggan och man stiger i land, är det som om en del faller av en, en del av det där som gör att man hela tiden har bråttom och känner att man borde vara någon annanstans. Här passar inte högklackat och pennkjol, inte slips eller trånga kavajer. Naturen har redan bestämt etiketten. Osminkat, barfota eller gympaskor, rymliga plagg där man kan andas och sluta dra in magen. För Klobben är inte mode-magasin, inte yta eller det konstgjorda. Klobben är ursprung och enkelhet. Oförställt och oändligt.

Kanske är det den vidunderliga skönheten i de släta klipporna, i blommorna i bergsskrevorna, i havet som oberört häver sig i sin egen takt. Kanske är det omsorgen om detaljer som präglar Klobben. Detta att man byggt med naturen, inte mot den, och att arbetet fått ta tid. Arbetet som helt uppenbart är gjort av någon med stor kärlek till träets förmåga, som kan dess formbarhet och kapacitet, ådrighet och skönhet. Någon vars händer är födda till att skapa av trä följsamt och respektfullt efter de linjer naturen redan bestämt.

Bastulavens organiska form, känslan av att vara omsluten av omtanke när man sitter vid fönstret inne i stugorna skapar en djup känsla av frid och tillhörighet, även för den som aldrig bott i ett fiskeläge i havsbandet. Människans litenhet i naturkraftens mittpunkt. Det är viktigt ibland att bli påmind om att världsherraväldet inte är människans utan planetens. Påminnas perspektiven, tidens och livets ursprung och villkor.

Så känns det inte när man sitter på sitt rum i någon hotellfabrik i en stor stad. Eller på charterhotellet.

Foto Daniel Eriksson

Klobben är något annat.

Som näringsminister beundrar jag modet att satsa. Satsa på det nakna, enkla utan att rädas den moderna människans rastlöshet och behov av ständig förströelse. Förmodligen inte alls lönsamt varje månad av året. Samtidigt så rätt.

Klobben kommer att vara en underbar, kreativ plats för möten. Maten, miljön och känslan av att vara särskilt utvald gör sitt till. Det lilla särskilda extra är att man får chansen att träffa någon man kanske inte möter så ofta, ansikte mot ansikte. Här kan människor komma varandra nära. Här finns rum för samtal utan att bli störd, annat än av fågelliv och väderlek.

Det är en möjlighet för den som vågar, att möta sig själv, havet och klipporna, och att möta varandra. Här finns rum för verklig kontakt, de stora och de banala frågorna, för vänskap att uppstå och växa.

För en stressad själ kan det vara bra att bli påmind om det, att det finns platser med en särskild magi, och att det för oss alla är nödvändigt att stanna upp och bara låta tiden gå och saker hända. Att i vardagen veta att det finns en plats, inte alltför långt bort, där friden och återhämtningen finns. Där man kan dra djupa andetag långt ner i lungorna och få dem fulla av frisk havsluft. Låta skönheten få ta plats i sinnet. Där tankarna får vandra likt molnen på himlen, häva sig i nya formationer. Människan idag har samma behov som människan alltid haft av kontemplation och reflektion, men vart ska man gå för att finna stillheten då kloster och kyrkorum inte längre är det givna stället.

Men nu finns Klobben. Och fler holmar finns i den åländska skärgården för liknande koncept, om fler modiga personer finns som vågar satsa.

Camilla Gunell

Skärgårdsbo, närings- och miljöminister

Mannen bakom citaten

Vem är det som samtalar med dig läsare i "Danat ur havsvågor"? Vem är det som kan ge sin röst åt människornas tankar och upplevelser under strömmingsfisket på Rannö under tidigt 1900-tal? Vem kan via direkta citat måla naturen med så kärleksfulla penseldrag, ge oss bilder som både doftar och bränner? Vem kan så beskriva den oro, det tillkortakommande och den vända som vädrets makt hade under den tid då hjälpmedel som mobiltelefon, gps, world wide web, radare och flytvästar inte ännu var uppfunna?

Erik Karlsson Ramsdahl var med där på Rannö när strömmingsfisket var som mest aktivt. I boken Rannö, 1909 har han under pseudonymen Harald Winge skildrat livet intill havsbandet. Från den boken är citaten tagna. Vi får en röst som tar oss raka vägen tillbaka i historien! Tillbaka till fiskeläget på Rannö, till människorna, strömmingsfisket, det tunga arbetet och även glädjen att få träffas och umgås.

Erik var hemma från Saltvik, Bertbyvik och det sägs att han uppfostrades, enligt tidens anda, strängt religiöst. Han fick inte möjlighet att gå i skolan men hans läshunger var stor och han läste trots allt väldigt mycket. Att läsa uppvägte kanske det faktum att han till sin fysik var rätt klen och därför inte tyckte så mycket om det hårda sjölivet.

Den vuxne Erik deltog i samhällsdebatten och blev en av förgrundsgestalterna vid tillkomsten av Ålands självstyrelse. Han ingick i den delegation som åkte till kungs, till Stockholm för att överlämna en massadress som önskade återförening med Sverige år 1918.

Erik Karlsson-Ramsdahl och hans hustru Adolfina prioriterade även andliga och kultu-

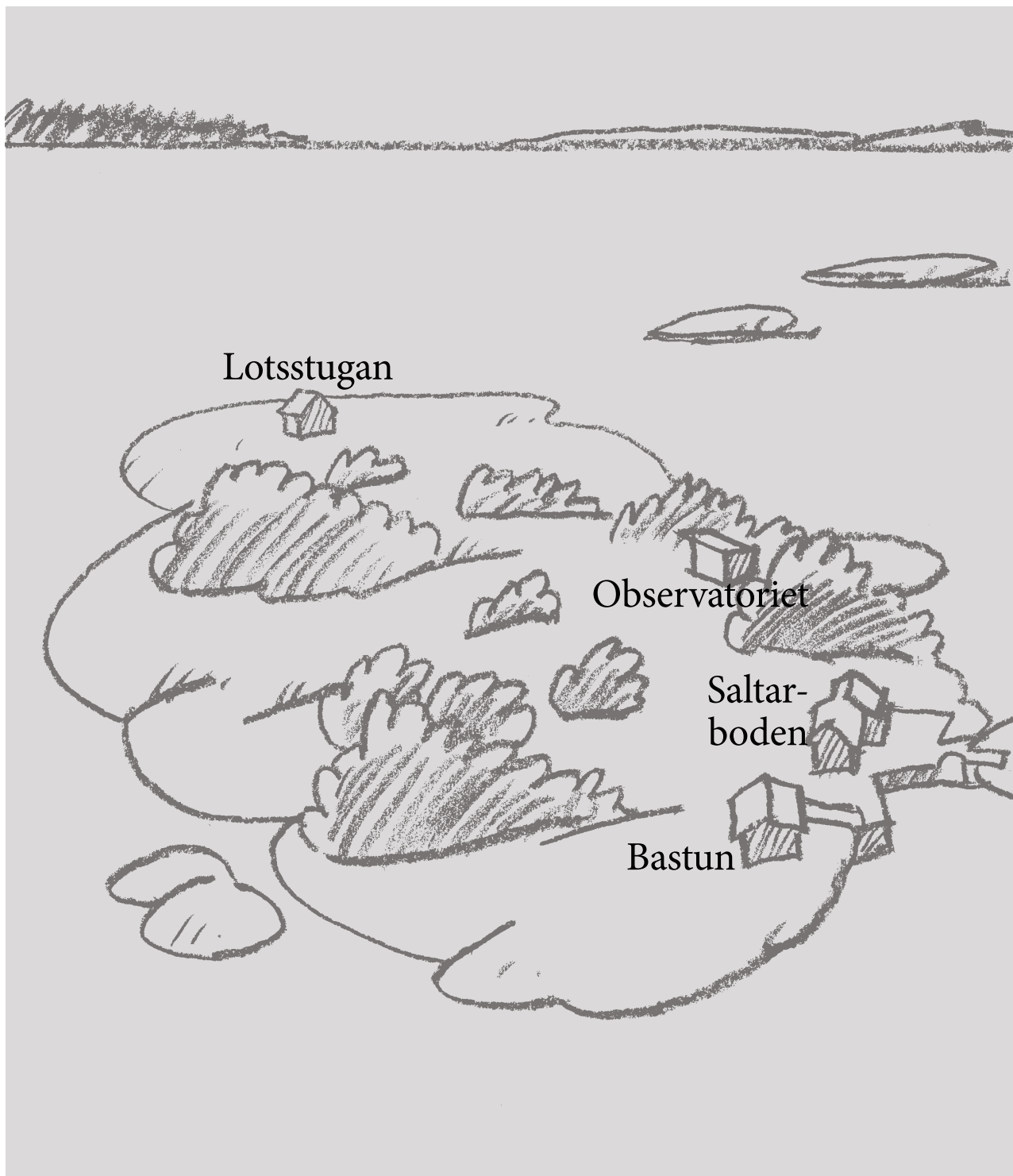
Fiskaren och folkskalden Erik Karlsson-Ramsdahl, författare till boken Rannö under pseudonymen Harald Winge, här i Bertbyvik tillsammans med hustrun Adolfina och sonen Carl Ramsdahl. Carl blev lektor i historia och glömde aldrig sitt ursprung utan förvaltrade det nog genom att inspirera kommande generationer med sina berättelser och forskning.

Foto Ålands Museum John Karlsson/Clemes samling.

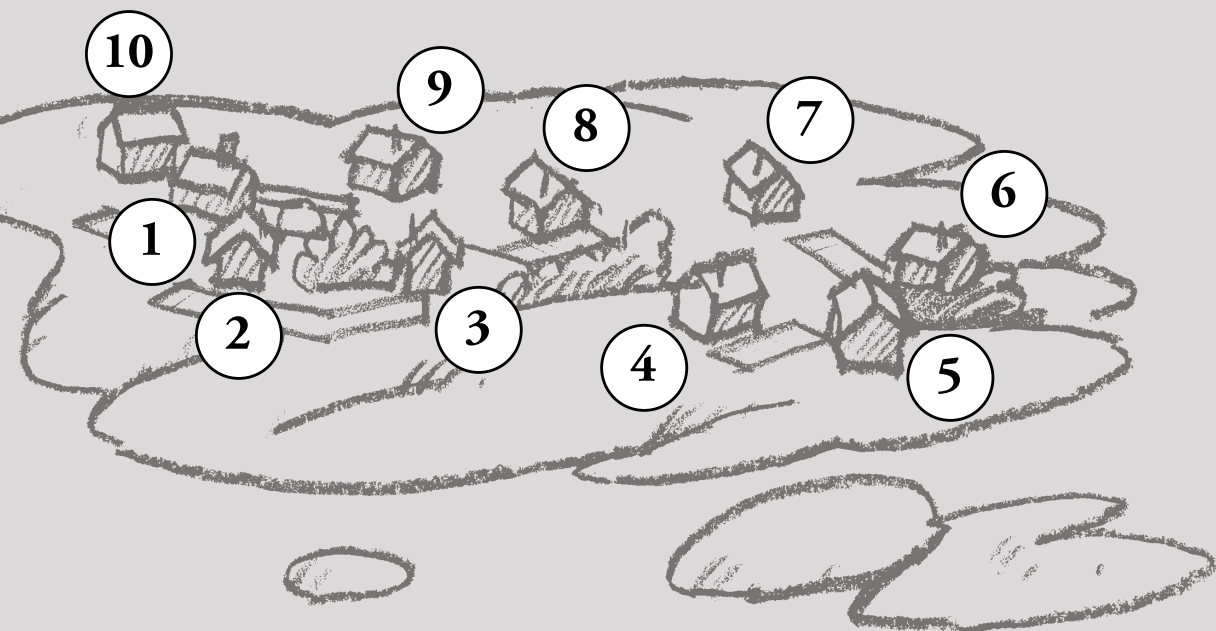
rellia intressen i det, i övrigt, så slitsamma livet som fiskarbonden. Livet ute vid Norrhavet var en avgjort viktig inkomstkälla.

Men för Erik var det också något mer. Hans skildring av fiskarlivet ute vid havsstranden är inspirerad av naturen och människorna och fick även avtryck av den åländska nationalismen som var stark då på 1920-talet.

Citaten som för oss tillbaka i tiden är tagna ur Erik Karlsson Ramsdahls debutverk "Rannö Skildring från den Åländska Skärgården" författad under pseudonymen Harald Winge, år 1909. Erik Karlsson-Ramsdahl har också skrivit poesi. Boken "Livets dagar och dödens skuggor, 1986 gavs ut postumt och innehåller både debattinlägg och dikter.

1. Ramsdalsboden
2. Södra Ramsdalsboden
3. Hellströmsboden
4. Onströmsboden
5. Ottosasboden
6. Abborrvassboden
7. Erikasboden
8. Gusta-Erikasboden
9. Silverskärsboden
10. Fiskjannesboden

Skiss Anni Wikberg

Nu som då, samma behov Den enkla boden ger skydd och vila

Som danade ur havsvågor. Så såg de ut att vara, fiskekojorna på fiskeläget Rannö där de obesuttna fiskarna en gång vilade ut under slitsamt strömmingsfiske.

Nyuppbyggda, på Klobben med havet som granne, har bodarna omdanats något för nutida människors behov av bekvämlighet, vila och naturnära kraftsamling.

Tio fiskekojor – ingår i det nyskapade fiskeläget på Klobben. Förebild är Rannö fiskeläge vid havsbandet där de obesuttna och livegna torparna i början av 1900-talet kunde ägna sig åt strömmingsfiske på de så kallade allmänningarna.

Ännu i dag lever minnena kvar hos anhöriga till dem som slet ute i stormarna för att bärga strömmingen och sedan salta in den för eget bruk och försäljning, betydelsefull inkomst. I möten och diskussioner med anhöriga, som under sin uppväxt har hört berättelserna, också själva har varit med som barn och fiskat, står det klart att människorna på den här tiden hittade utvägar på allt. De var skickliga, orädda och företagsamma, påhittiga och ville utveckling, sanna entreprenörer som jobbade hårt. Ständigt på jakt efter nya sätt att klara livhanken, få mat på bordet. Man höll ihop och man hade inget annat val.

Tankarna vandrar tillbaka i dessa samtal. Var det just här och då som den första början togs till

★ **RANNÖARNA**

det som snart kom att utvecklas till och kallas Bondeseglationen? Låter inte helt otroligt enligt de efterlevande som nu sitter med facit på hand.

De obesuttna fiskartorparna kom nämligen att föra sin fisk för försäljning i egna båtar över havet till Stockholm, Åbo, Helsingfors och Tallin. De var således inte bara framgångsrika fiskare, målmedvetna entreprenörer, utan även erfarna navigatörer, skickliga båtbyggare och även goda handlare. Samtidigt skaffade de sig också ett viktigt kontaktnät.

Så småningom startade man, med all denna kunskap och erfarenhet i bagaget, rederier tillsammans med bönder, som alls inte idkade fiske på samma nivå men däremot kunde skjuta till nödvändigt kapital och även de kunde då få ytterligare en till födkrok.

Fiskekojorna på Rannö fiskeläge var alltid olästa och bjöd frikostigt tak över huvudet för dem som behövde söka skydd och vila ut. De var spartanskt inredda då det begav sig. Så är de även i dag i den nya tappningen men dagens krav på bekvämlighet och trygghet är tillgodosedda. Ett enkelt litet krypin, nu som då. Värme från egen spis, havets röst utanför, piskande stormar och hållregn – lika nu som då. Stjärnhimlen och solens vandring. Också samma. Äkta och genuint. En sann naturupplevelse.

De nybyggda bodarna på Klobben, i projektet ”Danat ur havsvågor”, har namn av torparstäl-
len, familjer som i tiden fiskade på Rannö eller
har fått namn av andra aktörer verksamma
under den här epoken.

Fiskekojornas ”faddrar”, släktingar har själva
valt ut och bidragit med olika föremål till inred-
ningen vilket gör att varje ny fiskekoja länkar
tillbaka till sitt eget ursprung.

Nedan en namnuppräknig av bodarna, deras
dåtida användare samt nutida ”faddrar” som
bidragit med information om tiden för ström-
mingsfisket på Rannö fiskeläge.

Ramsdalsboden, Bertbyvik

Erik Karlsson-Ramsdahl alias ”Harald Winge”.
Olof Ramsdahl, barnbarn, Bertbyvik.

Södra Ramsdalsboden, Bertbyvik

Erik Ferdinand Danielsson och Emilia Sofia
född Sjögren.
Familjen Åke, Eva och Carita Sjögren, Bertbyvik.

Fisk-Jannesboden, Bertbyvik

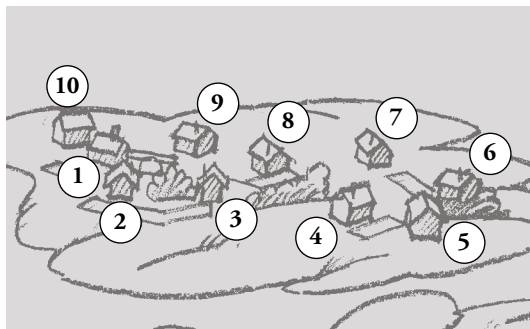
Janne Mattsson.
Kaj Mattsson, Börje Mattsson, söner, Bertbyvik.

Ottosasboden, Tängsödvik

Kalle och Vivi Holmström.
Benny Holmström, släkting, Tängsödvik.

Abborrvassa, Tängsödvik

Olivia och August Holmström
Hasse Holmström, son.

Hellströmsboden, Långbergsöda

Båtbyggaren Erik Ferdinand Hellström.
Birger Hellström, barnbarn, Långbergsöda.

Gusta-Erikasboden

Lotsen, fiskaren och delägaren i segelfartyget
Sigyn Fredrik Eriksson.
Kerstin Mörn, dotter och Johan Mörn, barnbarn.

Silverskärsboden

Kronobåtsman Michael Mattsson Lax från
Ödkarby gav i slutet av 1780-talet Silverskär sin
första bosättning.
Familjen Holmberg, Holmbergs har skapat en
boende-, restaurang- och konferensanläggning på
Silverskär.

Erikasboden

Erika Engström.
Marina och Harry Grabinski, Långbergsöda,
Södergårds, där även Erikas boden fanns.

Onströmsboden, Långbergsöda

Alfred och Axa Andersson.
Gunnar Jansson, Mariehamn.

Foto Johan Mörn

Brändöbor fiskade vid Rannöarna

Från Brändö kom man till Rannöarna fortfarande under 1940-talet. Färden tog 6 timmar med motorbåt. Så här gick drivfisket till, direkt citerat av Hilding Törnvall i Lappoby 1974.

”Fisket bedrevs med vanliga skötar, de var 24 fot djupa och övertelnen var 18 famnar eller omkring 27–28 meter... Skötarna sänktes ned så djupt som fisken gick, ibland ända ned till 9 famnar från ytan: som flöten användes låten av gran, men också kork, och som sänken användes sten. I allmänhet var man tre man när man bedrev drivfiske; man använde helt vanliga skötbåtar, ca 23–25 fot långa..., var man tre (i

ett lag) tog man en tredjedel var av fångsten och delade lika på utgifterna. Fiskade man tre i båten hade de lika många skötar var, ca 7 st. I allmänhet, var man ensam och hade man sonen eller någon annan från hushållet med hade man alla skötar själv, ca 20 st. Skötarna lades ut på kvällen före solen gick ned, vid 18–19-tiden, och kl 1–2 på natten tog man upp dem igen; fångsten varierade, man kunde nog få mellan 5 och 8 tunnor för morgonen, om det var bra, men man fick nog mindre många gånger, på en säsong fick man ungefär 30–40 tunnor.”

Vad betyder orden?

Räs = fiskrens **Gäla strömning** = rensa strömningen från inälvor och huvud **Badda** = blötlägga

Gunnar Jansson och hans familj äger sedan många år Åhnströms/Onströms i Långbergsöda. Tankarna går tillbaka till 1916 då Alfred, Axa och Signe seglade in i viken och valde just denna boplatz där man ännu ser efterlämningar som påminner om de första bosättarna, deras liv och umbäranden.

Samma vackra berg, samma vik och vatten och även träd finns där att beskåda, Står där kvar som då för 100 år sedan - då när levnadsvillkoren var helt annorlunda än de är i dag.

Alfred, Axa och Signe byggde upp fiskartorpet Onström

Första världskriget rasade i Europa. Finland med Åland hörde till Ryssland. Tiderna var oroliga också på Åland. Det ryska militära inslaget var påtagligt. Människorna var rörliga i jakten på sin försörjning.

Många begav sig av för alltid för att starta ett nytt liv bortom haven. Andra sökte sin bärning på närmare håll. För dem var havet den samlande resursen.

Så var det också för familjen Andersson och här börjar historien om Åhnström, numera kallad Onström.

Båten var hemmet

Vid islossningen år 1916, i år för 100 år sedan, seglade makarna Alfred och Axa Andersson in i Långbergsöda viken. De hade tillsammans med den då åtta-åriga dottern Signe kommit från Brändö (i Ålands nordöstra skärgård). Båten var familjens hem med det lösöre som kunde ha plats i den.

Det är inte uteslutet att de även hade något eller några husdjur med ombord.

Resan från Brändö hade säkert gått via åtskilliga vikar, uddar och holmar innan båten tog i land ungefär mitt på vikens östra strand. Vid det laget hade Anderssons redan sett hur flera av holmarna i Saltviks norra skärgård hade fått inbyggare. Detta kan mycket väl ha gett dem inspiration till att gå söderut när nästa vikmyn-

ning öppnade sig. Och detta visade sig vara Långbergsöda vik.

Samma järntenar

Ännu i dag finns det järntenar inslagna i berget vid Onströms strand. De härstammar sannolikt från 1800-talet när krigsfartyg förtöjde i vikarna för att vila och invänta bättre väder. När jag, 100 år senare, betraktar dessa järntenar tror jag att de bidrog till att Anderssons tänkte att här kan man slå sig ner eftersom andra uppenbarligen gjort det tidigare och det fanns rikligt med fisk och säl i havet. I skogen runt Onström fanns det då lika som nu gott om villebråd.

Redan under svenska tiden förrättades storskifte av ägor i Långbergsöda by. Förrättningen var omfattande och pågick mellan åren 1789 och 1805. I det sammanhanget dyker namnet "Åhnström" upp och det är från den parcellen en del av dagens Onström kommer. Den andra delen kommer från hemmanet Norrgård nr 4.

Ansökte om inlösen

Befolkningen i Långbergsöda hade erfarenhet av att flytta på sig.

Bosättningarna ute i havsbandet var omfattande på "kronans mark". Flera hemman i bykärnan hade bildats för de jordbrukare som flyttades undan för att ge plats åt Bomarsunds fästning i Sund.

När Alfred och Axa ansökte hos guvernören om att få inlösa platsen där de slagit sig ner, visar dokumentationen att allt gick lugnt och smidigt till. Sistnämnda förhållande bör även ses i ljuset av att den unga självständiga republiken Finland vid denna tid på 1920-talet hade betydande problem med att försörja sin befolkning. De självägande bönderna klarade sig i allmänhet väl. Men den s.k. obesuttna befolkningens levnadsbetingelser behövde förbättras. Och det skedde i flera omgångar med hjälp av torparlagstiftning. Den gjorde det möjligt att, mot betalning, skapa småbruk och fiskartorp som kunde försörja sina innehavare.

Åhnström/Onström bildades mellan åren 1926 och 1933 med en areal om 1,62 hektar eller 16 200 kvadratmeter med en strandlinje om ca. 70 meter. Byns fiskevatten var och har förblivit samfälliga. Avståndet till allmänna vatten var och är inte långt.

Vallade, fiskade och odlade

Alfred och Axa var driftiga. De idkade småbruk, odlade potatis och bl.a. jordgubbar som ännu i dag omnämns med värme. De hade ko, höns och kalkoner – säkerligen ovanligt på den tiden samt hundar och katter i varierande mängd. På berget en bit från stranden stod boningshuset i ett plan medorstuga, kammare och "finrum". Med åren blev husets skick så dåligt att kattorna, hundarna och kalkonerna gick ut och in genom hål i golvet. Mitt iorstugan stod en öppen spis med kupa och rökhål i taket, allt enligt tidens sed. Sannolikt gjorde spisen slut på huset och därmed möjligheten för Signe att bo kvar. Övriga byggnader utgjordes av ladugård, hönshus och diverse bodar.

Här bodde familjen i 45 år av de 100 år som förflutit efter den anlände 1916. Familjens medlemmar vandrade, vallade, fiskade och odlade samt samlade i harmoni med naturen. Men förhållandena förändrades i takt med att Alfred invaliderades. Han kunde inte ta sig

fram på annat sätt än genom att krypa. Då var han inte längre till nytta i de alldagliga sysslorna och kunde lätt betraktas som en belastning i den knappa tillvaron. Han bidrog ändå till familjens försörjning genom att börja sy kläder till byns invånare – sannolikt främst den manliga delen.

Huset brann ner

Alfreds tillvaro fördunklades allt mera i kampen för födan och han dog 1957 i en ålder av 77 år. Axa och Signe levde vidare på Onström där främst jordgubbarna var deras stora specialitet. År 1961 tog allt en dramatisk vändning. Axa hade tagits in för vård och skulle inte återvända till Onström. Signe bodde ensam kvar under förhållanden som var problematiska. En kväll den hösten hade Signe vandrat till grannbyn (Tengsöda) efter fisk och kanske något annat i matväg. Det var troligen eld i den öppna spisen såsom det brukade vara. När Signe kom tillbaka stod huset i ljusan låga. Huset brann ner till grunden och var därmed självfallet obeboeligt. Signe bosatte sig i Prästgården (Saltvik) där hon bodde till sin död ogift barnlös. Axa dog 1963, 79 år gammal.

Onström övergavs efter branden och förfallet var omfattande. När jag, 1970, kom dit för första gången, återstod av boningshuset en tegelhög. Alla andra hus hade rasat lika som taket på jordkällaren.

Fisket var stommen i ekonomin

Alfred, Axa och Signe Andersson levde under en tid med naturahushållning. Man hjälpte varandra och man bytte arbetsinsatser och tjänster. Kon fick beta på grannens mark. Man fick låna häst för tunga arbeten, direkt mathjälp var vanligt – hemhjälp med dagens termer.

Jag förundras fortfarande hur och med vilka redskap jordkällaren byggdes.

Stommen i fiskartorparnas ekonomi var självfallet fisket som gav mat för dagen, kontanter och användes i byteshandeln. Det är min tro att

Gunnar Jansson och hans familj har nära till historiens vingslag. De går på samma vackra berg, njuter av samma vilsamma utsikt över vik och vatten som också en gång Alfred, Axa och Signe hade på fiskartorpet Onström i Långbergsöda. **Fotot ur familjens privata album**

sammanhållningen i byn, den sociala kontrollen och viljan att hjälpa gjorde livet möjligt för familjen Andersson och många andra i samma situation under generationer före oss. Det ger en speciell känsla att år 2016 från vårt fritidshus på samma plats som det förra böningshuset titta västerut över Långbergen och se det vatten, de berg och till och med några träd

som mötte Alfred, Axa och lilla Signe när de 100 år tidigare seglade in i viken. Det har också vi kunnat göra under 45 år – lika länge som fiskartorparna Andersson.

Text:
Gunnar Jansson
jurist och politiker

”Min förhoppning är att Klobben blir en ny ”skyline”, en siluett för Åland liksom Pommern och Linden är det – en ”skyline” för hela skärgårdsområdet, även Roslagen och Åboland eftersom vi har så mycket gemensamt. Vi delar en gemensam historia.”

Lagtingsledamot Roger Nordlund

Per-Ove Högnäs intervjuade år 1983 Carl Ramsdahl (1901–1986) som var son till Erik Karlsson-Ramsdahl. Intervjun handlade bland annat om livet på Rannö fiskeläge. Carl Ramsdahl delade med sig av sina minnen från hur livet i fiskeläget gestaltade sig. Carl Ramsdahl föddes faktiskt under familjens hemfärd till Bertbyvik. Men någon fiskare blev det ändå inte av honom. Han valde en annan yrkesbana, blev lärare, lektor i historia i Ålands lyceum och ägnade mycket tid till forskning av sin lokalhistoria.

Barnen fick gäla och nacka skötar

”Vi försökte alltid göra rätt för oss”

Två, tre av bodarna på Rannö var saltarbodar byggda av brüdor, övriga var så kallade liggbod. De flesta var timrade och taken tillverkade av näver samt en del av pärtor. Vanligt var att fiskarna hade tunnor som de saltade in strömmingen i och som stod på en bergklack i närheten i det fria.

Qvarnströms från Bertbyvik hade en lite större liggbod. Den var försedd med en liten förstuga, en svale och även hållspis. I övriga bodarna hade man enkel tegelspis med rakt rör upp.

Några bodar var lite större och där höll man gärna dans när det var skötheligt, i Hellströms bod och likaså i Sveders från Tengsödvik. I en del bodar samlades det gubbar som inte dansade mera. Det var väldigt intressant att höra dem berätta.

Jag var mycket intresserad och kunde sitta en hel kväll i ett hörn och höra när de berättade vad som hade hänt. Det var överhuvudtaget om sådant man tyckte var intressant, sjöliv och fiske och något som ofta återkom var om starka karlar som hade funnits här. Det skämtades och skojades ganska mycket.

Ringlekar förekom på Rannö. Alltid var det någon som hade dragspel med sig. Men ringlekar förekom mest på söndagseftermiddagarna hemmavid. I Bertbyvik fanns två dansarberg, släta berg där man dansade ringlekar. Det samlade ungdomarna.

Överhuvudtaget sjöngs det mycket. Särskilt de yngre

sjöng väldigt mycket under fisket, under arbetet när de rodde och när unga flickor seglade sjöngs det.

Bodarnas inredning bestod av en spis, britsar och en ganska bred säng där två eller tre kunde ligga. En säng fanns också som översäng men den användes oftast till att förvara torra skötar i.

På Rannöarna var det ju mest drifiske så då låg man i båten ett par timmar på natten. Var det gott om fiske kunde man fara ut alla nätter. Normalt var det kanske 22 timmars arbetsdag men säsongen var inte så oerbjöd lång. Den började mitt i juli ungefär efter andtiden och höll på till slutet av augusti. Fem, sex veckor ungefär kunde det vara rätt jobbigt.

Man kunde börja arbetet på kvällen. Då lastade man i båten, lade dit skötarna och så seglade man ut.

Det var ett gott stycke ut från skäret om man seglade ut i nordvästlig riktning eller i nordlig, ibland till nordosten men man var lite rädd för det förekom grynnor där. Det inträffade missöden när sköten hade fastnat i botten och slitits av.

Ro kunde man få göra ibland när det var lugnt. Sedan lade man ut skötarna i drivraden. Fiskarna betraktade det som en lättare laggning än den vanliga utankringen. Så lade man ut raden med en femton, kanske tjugo skötar utan någon förankring. Dom fick röra sig fritt i vattnet, och rörde sig ganska mycket för det förekom

strömmar, och så sattes det fast i båten i aktern med en ordenlig lina. Det där tog sin tid så kanske klockan elva på kvällen fick man lägga sig ner på båtbottnen på en brits med ett segel över sig. Båda könen tillsammans. Det var också mycket vanligt att folk som inte var gifta med varandra fick ligga tillsammans, en helt naturligt sak. De var ju arbetskamrater. De låg där två eller tre timmar.

Vid två-tiden började man nog dra skötarna. Och det tog en god stund och efter det skulle man tillbaka i land och det kunde också ta lång tid om det var motvind för motor förekom inte. Man seglade och rodde och när man kom iland satte man igång att skaka strömmingen. Det tog också tid sedan att nacka och breda ut skötarna. Det fanns en massa brüdstänger eller brüdställningar bakom bodarna, varje fiskare hade sådana.

Strömmingen gälades och saltades. Med någorlunda gott fiske blev det en par tunnor strömming och ingen tid att vila på dagen för sen var det dags att göra i ordning för utfärden igen när man hade ätit middag. Om det hade varit skeralt med fiske kunde man kanske kasta sig en stund men nog förekom det många gånger att man inte hade möjlighet till det.

Man åt stadigt smörgås och kaffe på morgonen och middag ungefär mitt på dagen. Man hade nog mat med sig ut på fisket, smör och bröd som man åt på kvällen när man lagt ut skötarna. Så, det var rätt knotigt.

Kosten bestod bland annat av stora byttor med surmjölk och strömmingen användes mycket. Den kokades i två till tre timmar som blev väldigt fin av det havsvatten den kokades i. Strömmingen stektes också. Surmjölksvällning åt man mycket och till den behövdes ingen sötning.

Hund kunde man ha med sig till fiskeläget men inga andra djur.

Vanligen åkte saltvikarna hem från fiskeläget på lördag och tillbaka på måndag. Men det var också vanligt att man blev kvar på fiskeläget. Det kunde hända att

Gammalt möter nytt. Silverskärs bodar står ännu kvar på Rannö fiskeläge och påminner om gamla tider för gästande båtfolk i moderna flytetyg.

Foto Familjen Mörn's album

skötar inte hade torkat upp och måste ses till. Även från Injö och Sund kom man för att fiska strömming. Två båtlag kunde också dela på en bod. Det ordnade sig alltid.

Barnen jobbade också. Sju-åttaåringars jobb var att nacka skötarna och lite äldre barn fick vara med och breda. Tioårigarna fick vara med och gäla. Vi försökte alltid göra rätt för oss.

På Rannöarna var det i stort sett torpare, obesuttna, som fiskade där. Kring sekelskiftet låg en bonde från Strömma Östergårds där och fiskade men annars var det nog ganska ovanligt för det var de obesuttna som fiskade där.

Hellström från Långbergsöda Öjen var en duktig träkarl. Man beställde båtar av honom. Också Janne Nordqvist från Enklinge byggde båtar. Han bodde i Berthbyvik en kortare tid och byggde båttypen man hade där, aktersnipiga. Det var ganska sällsynt med gavelbåt som skötbåt och som större båtar.

Kring sekelskiftet 1800 fanns det knappt 10 obesuttna hushåll där i skärgårdsområdet och kring sekelskiftet 1900 fanns det mellan 90 och 100 hushåll, inräknat även de i vikarna och utmarkerna. Den väldiga invandringen berodde på att det blev väldigt trångt i byarna för

de obesuttna i Brändö och Kumlinge.

I norra Saltvik hade bönderna marker vid vikarna men de låg ganska långt ifrån hyarna så de arrenderade gärna ut dem till torparna som hade ganska fritt val gällde fisket. De hade egentligen ganska stor frihet där och tillgång till bränsle och virke. Vanligen ingick i torparkontrakten också att torparna skulle ha brännved och också till stängsel. Torparna fick också släppa ut sina djur på det allmänna skogsbetet.

Också på Kalskär bedrev man höstfiske. Dit kom många Iniöbor. I äldre tider drog lappbor not i Saggö och 1914 drog finnar not i Boxö.

Det förekom att folk åkte runt på fiskelägren och sålde saker. En fattig gumma, backstusitterska, fanns på Rannöarna 1908-10. Hon brukade på morgonen när båtarna återvänt efter lyckat fiske, bjuda på en kask ur en plunta brännvin. Som betalning fick hon fisk som hon saltade in och sålde på hösten. Hon var granne till mina föräldrar, fick följa med dem ut och fick bo hos någon av fiskarna på Rannö.

I båtlaget måste man vara minst två personer men yngre var ofta med så det kunde vara två, tre. Vanligen var det några barn med. När man rensade strömmingen och det skulle gå undan betydde två händer till mycket. Bodarna på Rannö utnyttjades också ibland under säljakten. De gick ut just där, i havsisen just i närheten av Rannöarna.

Det fanns namn på många kobbar och skär på Rannöarna. Knipklobb en liten kobbe utanför och namn på grynnor efter olika personer som hade gjort någon god strömmingsfångst där. Olsas-gryнна ligger sydväst om Rannöarna. I mitten av 1800-talet bodde det en fiskare i Kuggvik som hette Johan Olsson. Han gav troligen namn till grynnan. Jonassongryнна var en fiskare som bodde i Berthbyvik och hade fått en stor lekströmmingsfångst där. Sandvikensgryнна, en fiskare Sandviken, från norra sund egentligen. Den mest betydande lekströmmingsgrynnan norr om Rannöarna, norr om

Norrskäret, var Sömnslösan, en mycket stor, vidsträckt gryнна som då det blåste upp till storm började bryta ganska mycket.

En av brändöborna, Åberg från Fiskö, som var bosatt på Långbergsöda öjen var en riktig specialist på lekströmmingsfiske. Han lade på grynnor och knallar just då höststormarna började komma och han gjorde stora fångster. Men, han blev borta på Sömnslösan. Han hade lagt skötar och det blåste upp. Det lugnade lite men gick fortfarande hög sjö. Han for ut för att försöka få tag i skötarna då en stor sjö bröt över båten. De andra räddade sig genom att hålla i sig i båten men Axel Åberg försvann. I min fars bok Rannö heter han Axel Berg.

En fiskare från Pettböle omkom vid Koxnan vid Västra Märket i början av 1900-talet. Det var hård storm och de hade tagit upp skötarna. Jag tror att rodet gick sönder och båten kantrade.

Norrhavet dånar i Dånöbrotten.
Nordanstormen piskar tallarna
på Getabergen,
stryker över skogarna,
brusar över hyarna,
talar med härskartunga
till hårda bönder i Geta,
Åsgårda och Långbergsöda.
Och hela stora havet
vältrar i syd
över hyarna i Kökar:
sjörövarbygd, våldsmäns viste,
där villeldar flamma i höstmörkret
på kala kobbar,
där skepp förgås, färdmän dräpas,
där Tor dyrkas och Odin
långt i kristen tid.

Ur Dikter i urval, Arvid Mörne. Utgiven 1961.

Foto Tiina Tahvanainen

Foto Johan Mörn

Slå ur, gäla och skölja

För gälningen togs alla krafter i anspråk, förutom nothjonen med hustrur, även barn och tjänstefolk. Likaså notlösare som infann sig. Strömningen hölls på en gällave och med ett raskt grepp kunde den snabbaste gälaren – en kvinna – på en minut gäla 35 strömningar.

Vid skötfisket skulle strömningen först plockas ur en och en, som var det gamla sättet, eller slås av, skakas loss, i båten. Skötarna breddes ut på ett berg för att torka.

Efter avslagningen följde rensningen, gälningen, i en gällår eller ett gällflak. En verkligt skicklig rensare gälade en tunna på en timme. Det gällde att föra högra handens tumme under strömningens gällock, trycka tumnageln längs ryggraden och gripa tag i innanmätet, främst tarmen, blåtarmen, som revs ut. Har man en tillräckligt lång gälarnagel, gick tummen lätt genom gälhålan.

När vänstra handen var full av gälad strömning släpptes fisken ned i sköljkorgen. Sköljningen utfördes i sjön, så att den glesa korgen, till hälften nedsänkt i vattnet, höjdes, sänktes och vreds flera gånger fram och tillbaka. Man använde även en kort stav med vilken man ytterligare rörde om i korgen så att allt blod och råk avlägsnades.

Invid gällaven stod räshoan, hon dit gälarna eller "fiskräset" kastades, för att sedan torkas till kreatursfoder. När hon blev full östes gälarna i fjärdingar med gammal lake där de drog i sig litet av saltet innan de breddes ut på bergklintarna för att torka.

Vitfåglarna var gärna där och hjälpte till. När räset legat utbredd en dag, krafsades det ihop och lades i korgar över natten. Därefter breddes det ut igen och proceduren upprepades tills det torkat. När det gavs åt korna och fåren på vintern baddades det, blöttes upp igen med hett vatten och dricka.

Året är 1907 och fotografen har här fångat två kvinnor som tillsammans med en man ser till att rensa skötarna och förbereda dem inför fortsatt fiske. Foto Ålands Museum John Karlsson/Clemes samling

Foto Johan Mörn

*Vi seglade från Kalskär mot Rannö blåa kust
och vinden den var laber, en varm sydostlig pust.
Och vågorna de krusade och solen lyste klar.
En härligare segelfärd man aldrig skådat har.*

*Hala hem ur havets gröna, salta våg. Hala hem
både skötar, leten, ankare och tåg! Hala hem.*

*Hala hem
med hej och kläm.*

*Friska tag,
vårt raska lag!*

Norrhavsfiskare är glada i sitt sinn!

Hala in!

*Hoj, sug i
med ryck och pli!*

*Hypa sträck
i linors veck!*

Bärge havets silver hem för hi och hä.

Hala på.

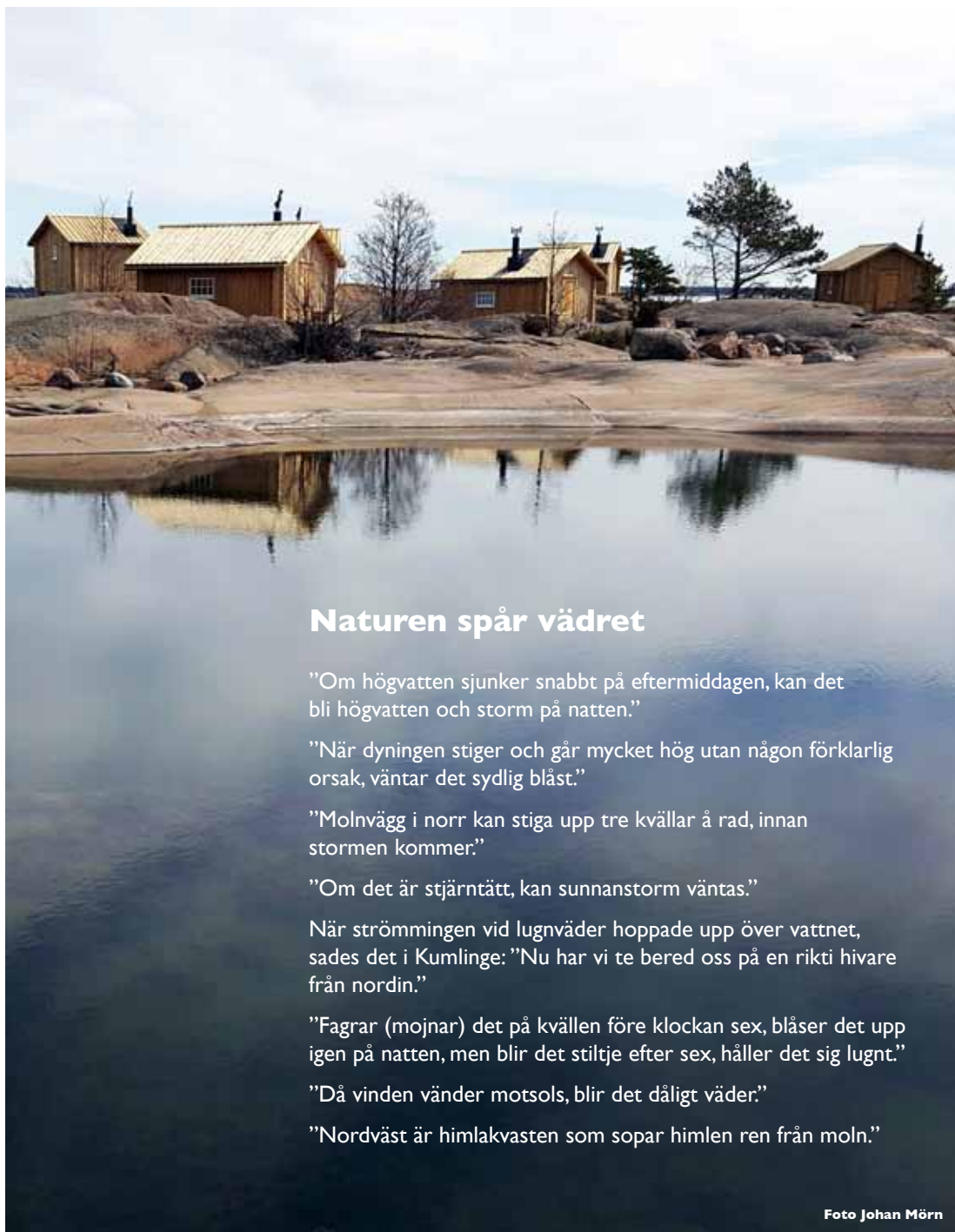
*Vi lade våra skötar allt under Rannö strand.
Då blev en storm så farlig och våg stod högt mot land.
Och mor hon bad till himmelen och flickorna de grät,
men ut for vi till skötarna och gjorde stort förtret.
Hala hem osv.*

*Där kom en sjö så ryslig med fradga på sin topp
och folket skrek på stranden, nu slut är varje hopp.
Det riste hårt i borden och kved i varje tull,
men skötarna vi bärgade, av fisk blev båten full.
Hala hem osv.*

*Vi styrde in i hamnen på Rannö blanka skär
och skrattade åt folket, som häpet bidde där.
Men tjugo man de gälade i långa dagar två,
förrn tunnorna var radade och locken lades på.
Hala hem osv.*

*Sen bjöd vi på traktering åt både karl och kvinns.
Ett arbetsöl så ståtligt på Rannö ingen minns.
Sen tog vi ring och dansade tills solen rann ur våg.
Sen for vi ut till skötarna så glada i vår båg.
Hala hem osv.*

Melodi: Balladen om Gustaf Blom av Evert Taube.
Textförfattare okänd.
Visan är tagen ur "Åland och Ålänningarna"

Naturen spår vädret

"Om högvatten sjunker snabbt på eftermiddagen, kan det bli högvatten och storm på natten."

"När dyningen stiger och går mycket hög utan någon förklarlig orsak, väntar det sydlig blåst."

"Molnvägg i norr kan stiga upp tre kvällar å rad, innan stormen kommer."

"Om det är stjärntätt, kan sunnanstorm väntas."

När strömningen vid lugnväder hoppade upp över vattnet, sades det i Kumlinge: "Nu har vi te bered oss på en rikti hivare från nordin."

"Fagrar (mojnar) det på kvällen före klockan sex, blåser det upp igen på natten, men blir det stiltje efter sex, håller det sig lugnt."

"Då vinden vänder motsols, blir det dåligt väder."

"Nordväst är himlakvasten som sopar himlen ren från moln."

Foto Johan Mörn

Stormskärs Maja

Många minns än i dag Stormskärs Maja, huvudpersonen i Anni Blomqvists skärgårdsepos. Finländsk TV, Yle filmatiserade den första romanen i serien, "Vägen till Stormskäret", år 1976 och den kom att bli en av de mest populära finlands-svenska TV-serierna genom tiderna.

På Klobben kan man uppleva närkontakt med Stormskärs Maja. Hon tjänar förebild för skärgårdskvinnorna som klarade av att leva med havet som närmaste granne under den tid då skärgårdsfolket så fullständigt levde på havets villkor och det dessutom skedde utan ett enda av dagens moderna hjälpmedel för utökad trygghet i farliga situationer.

Anni Blomqvist föddes år 1909 som ett av tio syskon i ett lite skärgårdshemman på Simskåla i Vårdö. Simskåla ligger i samma skärgårdsområde som Klobben och Våderskär som i böckerna var omdöpt till Stormskär.

Hon skrev sina böcker och formade sina romanfigurer i hög grad utifrån en självupplevd verklighet. Stormskärs Majas förebild var Annis farfars syster Maja Lovisa Mickelsdotter Johansson. De dramatiska händelserna i Maja-böckerna följer verkligheten. Anni Blomqvist återberättar en verklighet som Maja Lovisa Mickelsdotter Johansson upplevde i sitt liv och som människorna för övrigt levde i med ständiga hotfulla situationer som kunde sluta med drunkning, eldsvåda, hunger och sjukdom.

År 1961 drabbades Anni Blomqvist själv av en stor tragedi då maken Valter och sonen Tommy ute på havsfiske omkom i upplåsande storm. En minnessten finns upprest på Rannöarna med anledning av händelsen.

Hon blev då ensam med sonen Bengt som var bara 15 år och fick sköta gården själv, djuren

Foto ur Familjen Möorns album

och även fisket. Anni Blomqvist började skriva. Hon inledde sin författarbana och år 1987 drabbades hon åter av en stor förlust. Sonen Bengt försvann under en fisketur.

Anni Blomqvist dog år 1990 men berättelserna lever vidare. Maja-böckerna lyfter fram kvinnans perspektiv och för att hedra och påminna om det står nu på Klobben träkonstnären Arvid Möorns staty som lyfter fram kvinnornas utsatta situation, oroligt, tillsammans med småbarnen, spanande utåt havet mot horisonten efter hemvändande anhöriga. Liv eller död.

Arvid Möorns träskulptur. Foto Johan Mörn

Allmänningarna bär vårt kulturarv och livskvalitet

Rannö blev, i början av 1900-talet, i egenskap av kronoallmänning ett betydande centrum för fisket i Norrhavet. Särskilt viktigt var det för den obesuttna befolkningen, strömmingsfiskarna – hela familjer som under några sommarmånader, i hårt och många gånger livsfarligt arbete, kunde bärga hem efterlängtat fångst och därmed klara försörjningen ännu ett år framåt.

Hur viktiga är då allmänningarna i dagens moderna värld år 2016? Idag, när begreppet obesuttna känns passerat som ord betraktat och livsvillkoren nu är helt på människans sida. I vår tid då samhället borgar, när så behövs och av lag grundat, för vars och ens basala behov, mat och boende, studier, hälsa och sjukvård. Fredrik Lundberg som är verksamhetsledare i Föreningen Ålands fiskare ser det som avgjort viktigt att allmänningarna får finnas kvar med exakt samma status som de alltid har haft, att de är en viktig plats som ägs av alla och som nyttjas av alla som så önskar.

– Allmänningarna är en betydelsefull del av vårt kulturarv. De kopplar starkt till både fiske och jakt, något de flesta vuxna på Åland mer eller mindre är uppvuxna med. De gemensamma allmänningarna fungerar kort och gott i dag som en stor resurs för allas vår livskvalitet. Vi måste värna om dem för våra framtida behov och även de är också något vi stolta kan visa upp.

Fredrik Lundberg noterar att alla holmar som är belägna på allmänt vattenområde utan skild rålinje är att betrakta som allmänning. Om allmänningarnas status förändras till att exempelvis bli en variant av naturreservat skulle det per automatik innebära merkostnader och

restriktioner som, kanske inte nu, men möjligen i framtiden förhindrar utveckling, exempelvis på fiskeområdet och även för sjöfågeljakten.

– Man vet hur det är just nu gällande behov, efterfrågan och möjligheter men inte vad som komma skall. Ett exempel på att allmänningarna fortfarande är viktiga är det faktum att tre unga fiskare faktiskt har kunnat börja fiska sik på yrkesmässig nivå. Och det sker tack vare att allmänningens status har kvar sitt ursprungliga status. Så måste det även få förbli framöver.

För Fredrik Lundberg är allmänningarna viktiga av flertalet orsaker - för kulturarvet, yrkesutövning och livskvalitet. De bidrar även till en levande skärgård – en viktig faktor som lockar fler att flytta till Åland. Och han framhåller ytterligare en sak.

– Med allmänningar når vi även starkare ekonomisk hållbarhet. Allmänningar skapar inga extra kostnader till skillnad från exempelvis naturreservat, konstaterar Fredrik Lundberg.

”Allmänningarna är en betydelsefull del av vårt kulturarv. De kopplar starkt till både fiske och jakt, något de flesta vuxna på Åland mer eller mindre är uppvuxna med.”

Foto Johan Mörn

Allemansrätten på Åland

Undvik privata tomter, bryggor samt odlad mark. Stäng alltid grindar.

Om det är omöjligt att fråga markägaren om lov är det tillåtet att tälta ett dygn med tillräckligt avstånd från bebyggelse.

Öppen eld får enligt lag inte göras upp utan markägarens tillstånd.

Det är förbjudet att skada naturen. Ta vara på skräpet.

Att plocka bär och svamp för husbehov är tillåtet men inte fridlysta växter.

Spinnfiske ingår inte i allemansrätten. Köp ett fiskekort.

För dykning med tuber krävs tillstånd av Ålands Landskapsregering.

Allmänningar på Åland

Norra Ålands viktigaste fiskeläge i tiden kring 1900-talets början var beläget på Rannö, även kallat Östra Märket.

Förutom Rannö finns bland annat även följande allmänningar: Röda Kon i Jomala, Sundskär i Lemland, Huggårdarna i Saltvik och Skarvör i Föglö.

Allmänning och allemansrätt

Allmänning och allemansrätt är två helt skilda begrepp, med två helt skilda betydelser.

Man kan kort förklara det hela med att allemansrätten gäller, och ska respekteras, även på jord- och vattenområden som har status av allmänning.

Viktor och Gustav Eriksson värnar om både skönhet, historia och smak, det genuina, nära odlade, eget fiskade och jagade, egen korv, hembakat och dukat, genuina metoder, matkultur och historia. Det är deras recept på kvalitet, en upplevelse för alla sinnen. **Foto Tiina Tahvanainen**

Foto Tiina Tahvanainen

Hållbart, gott och genuint

Varje måltid en fest för alla sinnen

Viktor Eriksson, som är kökschef på Silverskär, vill inte bara leverera gästerna på Klobben en väl tillagad god mat. Han tänker sig en festmåltid för alla sinnen.

– Jag brinner för det här, skulle aldrig avvika från något som är så bra: hållbarhet, närproducerat, miljöriktigt, kulturarv, smak och kvalitet. Det är en rörelse i tiden som allt fler uppskattar.

När Viktor Eriksson, tillsammans med sin bror Gustav Eriksson, tillreder maten på Klobben gör han det medveten om att gästernas upplevelse kommer att bli mångfacetterad. Han siktar alltid på att det ska bli en festmåltid för alla sinnen, ingen picknick i plastbyttor utan riktig mat på riktigt porslin.

– Valet av maträtt ska stämma överens med den miljö vi är i och även årstiden. Till exempel en rykande varm fisksoppa i järngryta direkt på elden utomhus ger måltiden viktigt mervärde och höjer den totala upplevelsen. Det är genuint och det känns ärligt.

Att som gäst ute på en klippa invänta maten, känna röken sticka till i näsan och blicka vilsamt in i elden, doften av rykande het fisksoppa och allt ackompanjerat av skärgårdens säregna naturljud från hav och fågelliv – ingår i grundreceptet, liksom även att duka upp både vackert och inbjudande.

Viktor trivs med att arbeta som kock på det sätt han gör nu och är ständigt inställd på att utveckla, förbättra, lära sig mer och nytt på alla områden. Silverskär är Green Key-miljöcertifierat vilket innebär att anläggningen måste uppfylla vissa miljökrav i sin verksamhet. Hållbarhet är en viktig faktor, att alltid göra val som ger mest tänkbara goda avtryck i miljön på sikt, att vara närande och inte tärande miljömässigt.

Där kommer bland annat Bokashi rätt in i sammanhanget, metoden att fermentera köksavfall utan att avge miljögas som bidrar till klimatförändring, den oönskade globala uppvärmningen.

Silverskärs kök fermenterar köksavfallet och använder det som jordförbättring i odling. Allt går därmed i ett kretslopp.

– Smaken i maten är förstås en viktig drivkraft för mig även i det sammanhanget. Jag odlar egna örter och tillsammans med fina när- och egenproducerade råvaror förhöjer det smaken otroligt mycket.

Det känns så rätt att fiska själv, att baka brödet av närproducerat ekologiskt mjöl och tillreda hängmörat kött som anländer till köket via eget styckeri. Lätt att vara trygg i vetenskapen om varifrån matens råvaror härstammar, lätt att vara stolt också över varje tallrik som bärs fram.

– Varför ska vi importera och frakta mat till Åland när vi redan har så gott som allt på plats och med bättre kvalitet? Jag är glad över att kunskapen om detta ökar och att våra gäster uppskattar upplägget: hållbart, genuint och att det också tillvaratar vårt kulturarv.

”Varför ska vi importera och frakta mat till Åland när vi redan har så gott som allt på plats och med bättre kvalitet?”

Foto Tina Tahvanainen

Kvinnans roll i Rannö fiskeläger

Katarina Rosenberg, backstusittaränka från Bertbyvik i Saltvik brukade åren kring 1910 och första världskriget följa med ut till Rannö fiskeläge för att där ”bestå för strömming”. Hon ska ha varit den sista som bestod för strömming i den trakten. Varje morgon som båtarna kom i land från drivgarnsfisket i havet, trakterade hon något av de bätlag som haft fiskelycka med ”en eller två varma kaffekaskar per man”.

I gengäld fick hon på detta sätt, och ibland också genom att hjälpa till att gäla strömmingen, så mycket strömming att hon kunde salta in en del ute på fiskeläget. Eftersom hon enligt gamla rannöfiskare var både ”fryntlig och munvig”, gav man henne gärna bytesfisk, då hon var i farten med sin kaffeburk och sin halvstopsbutelj. Hon var således en av dem som mot traktering och arbetsinsats kunde erhålla mer betydande fiskmängder.

Lika viktig som kvinnans roll var vid själva fisket var hennes insats då det gällde att bereda garnet till redskapen. Att spinna lingarn krävde skicklighet och erfarenhet, ett kunnande som inte alla kvinnor hade i lika hög grad. När det gällde att färga skötarna förväntades kvinnorna ha särskilda förutsättningar.

En fiskarhustru ställdes naturligt nog ibland inför en situation där hon själv blev hushållets huvudman och således tvingades att själv bedriva fisket. Av exemplen framgår att det också fanns fiskarkvinnor som självständigt ägnade sig åt fisket som livsform och yrke. Matlagningen på fiskelägena skötte kvinnorna vid den spis som bodarna i regel var utrustade med. Därutöver fanns en tvååningssäng, ett litet bord med stolar och kanske ett litet skåp.

Då man bodde i båtarna blev mathushållningen ännu enklare. Matlagningen kunde också ske utomhus som då man stekte strömmingen på upp- och nedvända bykgrytor med eld under. Mest nämns som föda hårt bröd, som hämtats i halvtunnor, surmjölk, förvarad i stora träflaskor eller byttor och strömming, som man fick färsk på fiskeläget.

Vid notgården, på notdragningsplatsen, kokades den första strömmingen till huvudmål för nothjonen, i en stor gryta på stranden. Ett par kappar strömming gälades, - i nyare tid med kniv – så att halva huvudet togs bort, medan den feta nacken blev kvar, och lades så på grovt salt i järngrytan. Därefter hälldes sjövattnet på, inte för mycket. När strömmingen kokat upp fick den fortsätta att koka sakta, utan lock, i minst två timmar, till dess att bara en liten del spad fanns kvar. Benen kändes inte av.

Den stora mängden strömming och sjövattnet ansågs göra strömmingen särdeles välsmakande. På morgonnatten for man ut till skötraderna, läggningarna. När man återvände till fiskeläget drack man kaffe och åt smörgås och först efter rensningen var det dags för frukost, där stekt strömming oftast utgjorde sovlet.

Tiden mellan skötarbetena fylldes med olika handarbeten. Trots att man fört med sig ved, letade man alltid efter vrakgods på stränder och holmar, lämpligt till ved.

Lek och dans kunde det bli fråga om för ungdomarna när det var skötheligt, ett begrepp som i senare tider kommit att användas mer världsligt, inte för uppehållen i anslutning till helgdagarna utan för de uppehåll som förorsakades av storm och oväder. Efter storm brukade fisket istället vara desto rikare.

Många tunga arbetsmoment krävdes innan strömmingen slutligen låg vackert radad och nersaltad i tunnor. Här skakar Safira Jansson strömming ur skötan. Foto: Ålands museum ur Börje Moliis samling.

”Strömmingen, fisket i våra vatten, har givit mat på bordet för både obesuttna och besuttna, viktigt i den tid då man från många regioner måste flytta bort medan man här i den åländska skärgården kunde bli kvar hemmavid, blev starkare och utvecklades vilket allt lade grunden till ett starkt samhälle.”

Lagtingsledamot Roger Nordlund

"Granithjärtat fryser icke"

Författaren Erik Karlsson Ramsdahl, under pseudonymen Harald Winge, inleder sin skrift med med en fundering som tål att dammas av ännu idag 107 år senare. Vill vi lyssna? Hur har tiden format oss? Har vi tid att lyssna in, ta till oss, väga och överväga eller är det för mycket som stör, pockar på och upptar vårt intresse – att vara uppkopplade i nutiden, med omvärlden. Här på Klobben som danats ur havsvågor, i autentisk miljö, med avstängd cyber-kontakt, har den diktande fiskarbon-dens välformulerade ord i varje fall största chans att tas emot av 2000-talets stressbelastade människor.

"Det fordras blott att förstå det liv vi leva och den natur, som omgiver oss. En befolkning, som strävar och arbetar ute på havet för livets alldagliga bärgning, männe någon vill lyssna till sagan om dess öden? Männe någon vill erfara något om dess förhållanden, seder och levnadsvanor? Om så är få vi lära oss känna ett liv på havet fullt av försakelser och umbäranden. Vi skola se ett liv i storm och oro, i faror och hårt arbete, då det mången gång händer, att den ene ej kan hjälpa den andra, även om viljan därtill är aldrig så god. Sådant ter sig fiskarens liv, där han sökande sin näring ur havet har att bekämpa hundrade motigheter på sin väg."

Rannö, fiskeläge, beskriver författaren så här:

"Om vi besöka det i dess fredliga enslighet, där det höjer sin granithjassa över havet, vad finna vi väl då? Ingenting som framom andra skär förtjänar någon närmare uppmärksamhet, om vi undantagna nära nog ett fyratiotal fiskarebodar vid skärets östra strand, där hamnen är belägen, samt de talrika torkningsstängerna uppsatta nästan överallt."

Det hårda arbetet som danade männis-korna vid havets rand ute på Rannö finner inget liknande i modern tid.

"För att fullt förstå detta måste man själv leva detta liv, måste själv kämpa kampen, ej blott på avstånd se andra kämpa den. Man måste vara med som en av de många, vilka äro tvungna att söka sin lycka såväl i mulet som klart väder, såväl när stormarna sjunga sina mäktiga sånger, som när havet är lugnt och fredligt. Man måste våga sin egendom, sänka den i djupet för att sedan – vilket händer ofta nog – våga sitt liv för att återfå den därifrån."

Författaren beskriver Rannö med kärlek och respekt, nästan som en levande varelse.

"Männe höststormarna förmå inverka på dess hårda natur, när Bottenhavet vältrar sina vattenmassor mot dess klippiga stränder? Nej, icke ens vinterns snöiga nordan kan här åstadkomma någon förändring. Granithjärtat fryser icke, smälter icke, det lever ostört i sitt stillastående."

"Det var i medlet av juni. Naturen andades frid och lugn ännu i full sommarstämning. Havet låg stilla och blekt i glänsande brytningar. Endast långa, jämna dyningar rullade nästan omärkbart in emot kusten och bröto sömnigt mot klippor och uddar. Vid norra synranden lyfte Rannö sin långsträckta kropp över vattenbrynet liknande en ofantlig val i sin sömn. Dess granitberg skeno röda i solljuset."

Fisket på Rannö var betydelsefullt för den obe-suttna befolkningens utkomst och överlevnad.

"De små ängslapparna där hemma voro bärgade, liarna voro åter lagda åsido för att vila till nästa skördetid. Men fiskarens skörd hemma blir vanligt-vis liten och otillräcklig för de många behoven. Det gäller nu att från havets vida åker erhålla en bättre skörd. Oviss är även den och slår ofta fel, men man måste försöka."

Rannö fiskeläge, ute vid randen av havet, fotograferat troligen på 1920-talet. Foto Ålands Museum John Moliis

Så mycket av livets umbäranden och glädjeämnen, i en tillvaro vid havets utkant, sammanfattas säkert i dessa rader:

”Pris åt djup och grund, pris åt fjärd och sund,
pris åt Honom, som skapt dem så väl.
Pris åt Honom, som gav oss en jord och ett hav
och en himmel för längtande själ.”

Arbetet på Rannö var mycket tungt och följde sitt eget givna mönster, invanda rutiner och generationers erfarenhet.

”När det mesta var undanstökat, samlade sig fiskarna i grupper för att samtala och rådgöra först och främst om huru långa band man borde begagna i början, samt om mycket annat, som hörde till yrket. Kvinnorna voro sysselsatta med att skura golven i de små bodarna och ställa allt i ordning därinne. I många av spisarna flammade redan en munter eld, där potäter och kaffe kokades, ty bar det ut att driva till kvällen, fick man låta sig nöja utan kokad kvällsvard.”

”En och annan av de äldre gubbarne styrde sina

steg upp till utsiktsberget för att taga ställningen i betraktande ävensom för att efterse sina bredstänger, som icke sällan kullkastades av stormar och oväder under den långa tid, då ingen vistades därute.”

Efter att fångsten bärgats och väl hemma i hamn vidtar arbetet med att direkt ta hand om den dyrbara fisken samt även bragderna som även de var värda sin vikt i guld.

”Och så begynner den första dagens arbete på Rannö. Efter intagen frukost samlas alla nere vid båtarna, strömmingen skall tagas ur maskorna, vilket sker medelst skakning och plockning. Sedan bäras skötarna upp på land och nackas för att därpå bredas över stänger till torkning. Flitiga och övade händer fordras, för att detta arbete skall gå fort och lätt, ty en förständig fiskare vill ej låta sina bragder ligga länge i båten, särskilt om solen skiner och väderleken är varm.”

”En av de många hade dock en bitter erfarenhet från färden. Av de över tjugo skötar han om kväl-

len lagt ut fick han ej mera in på morgonen än ett par famnar av båtskötans överteln. Båtens förare, ännu blott i ynglingaåldern, fällde tårar över sin förlust, när han kom iland. Och däröver må ingen undra. När fiskaren förlorar sina fångstredskap, mister han sin dyrbaraste egendom, sitt allt. Det vida böljande havet är hans åker, därunder dväljes hans skörd, men om han förlorar sina bragder och redskap, de medel med vilka han kan komma i åtnjutande av skaparens hävor, då är han lik den lantman, som förlorat sin lie, när hans fält hava mognat för skörden. Efterspaningar gjordes så fort sig göra lät efter de förlorade skötarna, men ingen av Rannös fiskare anträffade dem. De återfingos veckan därpå från ett fiskarläge inom Brändö skärgård, varest de hittats av därboende fiskare."

Ute på Rannös fiskeläge levde fiskarena och deras familjer nära varandra, iakttog varandras yrkesskicklighet, framgångar och motgångar.

"En av de oförvägnaste fiskarena på Rannö hette Axel Berg. Han hade även en utomordentlig tur med fisket, vilket enligt hans åsikt berodde på hans egna beräkningar och stora dristighet. Det var ingen ovanlighet att se honom komma inåt hamnen med sin båt nedlastad av strömming, medan flertalet av de andra stort ingenting hade erhållit. Ej heller var han ute och drev mycket, han lade sina skötar för det mesta på fastläggning över grynnor och bankar, vilka han sade sig känna bättre än andra. Särskilt var det en stor undervattensgryнна, benämnd Sömnlösan och belägen ett stycke norrut från skäret, som var hans favoritplats. Dit for han ut i tid och otid, och sällan kom han därifrån utan att lyckan varit honom bevägen. Det hände till och med ofta, att han erhöll mer än han kunde sköta

"När fiskaren förlorar sina fångstredskap, mister han sin dyrbaraste egendom, sitt allt. Det vida böljande havet är hans åker."

på en gång, varför den vara han sände till staden ej alltid var av bästa beskaffenhet"

Grupptricket ser ut att också under denna tid ha påverkat viktiga beslut, våga trotsa oväders-tecken eller ej, inte visa rädsla?

"Det såg ej alls gynnsamt ut att begiva sig till havs, och dock rustades allt i ordning för färd denna kväll. Det hade varit klokare, om folket givit sig till tåls och burit sina bragder och redskap under tak." "Det händer ej sällan, att lättsinne och övermod verka lika mycket vid dylika tillfällen som ren kraftig vilja och ihärdighet. Även denna kväll for mången ut blott för att ej vara sämre och visa sig räddare än de andra. Det fanns till och med dem, som visade sig uppslupna och överdådiga vid avresan, skämtande över sådant som ej passar för skämt."

Muntra samtal, skratt och glam ljuda överallt i synnerhet de unga emellan.

"Efter slutad uppredning av fiskbragderna måste strömmingen hämtas ur båten, slås upp på en lave och rensas. Här provas även ett raskt och övat handlag, ty är man alltför långsam att rensa, kan fisken nära nog bli skämd, innan den kommit i saltet, särskilt om solen baddar från varm sommarhimmel. Men det är också en god sed att hjälpa varandra, när blott läglighet därtill gives."

"När rensningen var slutad, måste strömmingen insaltas i fjärdingar enligt nyare praktik, förr brukades aldrig denna metod, utan fisken nedsaltades då orensad i tunnor."

"Numera radas den alltid färsk i de käril, som sedan skickas till marknaden, med undantag blott när det fås så mycket fisk, att radningen ej medhinnes, då måste fisken naturligtvis saltas i tunnor. Men denna radning tager även ganska lång tid i anspråk, man får icke vara långsam för att rada en fjärding i timmen, så att är det mycket som skall radas, nog fly timmarna snart."

Under eftermiddagen i skötläget är vädret vackert och boddörren står öppen. Arbetet är avslutat för denna gång. Människorna har klätt om sig och vilar ut. Gelarkostymen har hängts upp på bodväggen och mot väggen står tomkärl uppstaplade. I förgrunden ligger färdigt huggen ved. **Foto Ålands Museum**

Tiden ute på Rannö var mest arbete – men också social samvaro och ett ypperligt tillfälle för de unga att se sig om efter en framtida käresta.

”De unga söka gärna varandras sällskap på ledighetsstunderna, de begiva sig därför uppåt land, flickorna med handduk, tvål och spegel för att tvätta sig rena efter det mindre behagliga arbetet med rensning och radning, varvid händerna bli mycket orena och slemmiga. Pojkarna göra dem sällskap för att genomgå samma förädling, och för stundens trevnad och nöje glömmes ofta den välbehövliga vilan, tills det är för sent att tänka därpå. De gamla taga dock tiden bättre i akt och få sig en god lur, de behöva den väl.”

Det hårda kroppsarbetet byttes till vila en dag i veckan.

”Sabbaten var en vilans och fridens dag för den strävsamma och idoga befolkningen. Nöjen och förströelser komma icke i fråga, det är redan ett nöje att efter sex arbetsdagar och fem genomvakade nätter få vila ut en dag i lugn och ro i hemmet och hämta krafter och styrka för kommande mödor och besvärigheter.”

Ständigt iakttogets vädrets skiftningar, vädret som kunde vara ens bästa vän eller värsta motståndare.

”Men på torsdagen började himlen överdras av moln, och vinden drog sig småningom till nordväst. Vädret var icke hårdare än förut, nästan saktare, men vattnet höjde sig märkbart.”

”Skötarna nackades och rullades som vanligt, emedan de voro torra, men tvehägsenheten låg över litet var, när blicken stannade vid de tunga molnen, som plötsligt hopat sig över fästet.”

Som på en given signal när vädret så medgav styrde fiskarna ut mot fiskefånget.

"Med ens blev det uppbrott i hamnen, de första båtarna stucko ut från land, och snart voro alla i farten, den ena efter den andra, tills hamnen var tom. Seglatsen gick snabbt i det sjöstillade vattnet lä under land, men komna förbi den sista udden, som bildade inloppet till hamnen, fingo båtarna styra upp i bidevind, och här vunno orden i Fritiofs saga tillämpning: Hårdare han seglen fäster, skarpare han vägen skär. Rakt i väster, rakt i väster skall det gå, vart böljan bär."

"Seglatsen fortfor hejdlöst, tills det ensliga fiskarläget blott syntes i ett dunkelt fjärran, en efter annan började då bärga segel och valde plats för att lägga ut sina bragder för natten."

"Ett ansenligt mellanrum måste lämnas mellan varje båt, emedan strömdragen ofta göra, att den enas skötar driva tillsammans med den andras."

Naturens skiftningar iakttogs och avstämdes hela tiden. Vad betydde det när molnen rörde sig på visst sätt, vattnets rörelser skvallrade om väderomslag och vad stod att vänta när vinden vände? En överlevnadskunskap som mer eller mindre gått förlorad i dag. Att leva på naturens villkor och att kunna avläsa vädrets egna spelregler.

"Men skymningen började sänka sig tungt och allvarligt över vatten och land. Molnen delade sig i väster, och där solen nyss gått ned, visade sig en mörk, yvig rodnad, varav även molnen för några sekunder togo färg. Med ens var rodnaden borta, skyarna drogo sig samman, och lösa flygande molntappar kommo jagande undan vinden från nordväst. Ett fint duggregn började kännas och vinden friskade i. De, som voro i land drogo sig in i sina kojor, fingo sig något till livs och sökte sig vila."

"Båtarna rullade och vaggade, höjde och sänkte sig allt efter vågornas nyckfulla böjningar, stundom kom även en skvätt över fören och sökte sig med ett hemskt skvalpande väg under tildet. Kommer

det fler sådana, måste det pumpas och ösas, så att ej vattnet får överhand inombords. Klockan tolv på natten nådde blåsten sin höjdpunkt, det hade då varit nästan omöjligt att taga upp skötarna."

Mellan stormar och hårda arbetsdagar visade även naturen upp sitt vackraste jag.

"Den guldglänsande solen började doppa sitt klot i Bottnenhavets lugna vatten, och vinden hade alldeles mojlut av, ju längre kvällen framskred, havet sökte vila efter brus och stormar."

"Men nu var det lugnt. Själva havet var en bild av frid och vila."

Båtar som inte syntes vid horisonten, som borde ha anlänt för länge sedan efter stormiga nätter skapade oro bland dem som hade valt att inte åka ut och bland dem som hade någon nära anhörig ute i det stormande havet. Ovissheten och ångslan växte när timmarna led.

"Vinden tjöt och vrålade kring de små fiskarkojornas knutar, så att de skälvde och darrade, som ville de stjälpas omkull. Fram emot morgonen klarnade himmeln, men vindens styrka förminskades icke, den rasade med oerhörd häftighet. När solen rann upp över synranden, tedde sig havet som en sjudande, kokande massa, de skumdränkta vågorna skiftande i grönt och vitt tumlade om varandra som rasande. Med tunga hjärtan och tankfulla miner samlades fiskarena om morgonen i grupper för att höra varandras tankar angående de bortavarande. Ty att någon kunde uppnå land, det kunde man svårigen föreställa sig. Då fanns det ingen, som skämtade eller visade sig likgiltig, somliga av kvinnorna gråto i tröstlös ångslan, många hade också sina närmaste anförvanter därute. Med goda kikare började seglare efterhand skönjas i nordost, dock på sådant avstånd, att det var otänkbart, att de i den rådande stormen kunde uppnå sin bestämmelseort. Anders Blom, rådig och förslagen som alltid, tröstade de tröstlösa så mycket han kunde genom sina försäkringar och överbevisningar, att de nog skulle taga land i sydost, när de höllo bidevind så gott de kunde med revade för-

segel. Men ingen visste emellertid, om alla voro i behåll, det var ytterst få, som kunde skönjas genom kikaren.”

”Plötsligt stack en båt fram förbi en utskjutande udde i lä. Han hade endast en liten försegellapp uppe, med vilken han sökte kryssa sig emot skäret.... Han sökte nu med korta slag hålla sig i lä om det skyddande skäret och sålunda treva sig fram emot stormen, men ehuru avståndet icke var långt, tog det likväl flere timmar, innan han nådde hamnen. De ombordvarande voro då genomvåta och frusna, i synnerhet de stackars barnen, en gosse och en flicka som jämte Blomqvist utgjorde båtens besättning.... Mot kvällen komma de övriga tillbaka till Rannö, vilka aftonen förut seglat ut till havs. Ingen sade sig hava lidit någon nöd, vilket motsades av en och annan av de ilandvarande som stämplades såsom övermod och skryt, och då kunde det även till någon del hava varit... En av de många hade dock en bitter erfarenhet från färden. Av de över tjugu skötar han om kvällen lagt ut fick han ej mera in på morgonen än ett par famnar av båtskötans överteln. Båtens förare, ännu blott i ynglingaåldern, fällde tårar över sin förlust, när han kom i land. Och däröver må ingen undra. När fiskaren förlorar sina fångstredskap, mister han sin dyrbaraste egendom, sitt allt.”

Bilden tillhör Ålands fiskare rf:s bildarkiv

Mycket stod på spel. Det är lätt att förstå att alltför mycket förlorad sömn, hårt och farligt arbete prövade de utmattade strömmingsfiskarna till det yttersta emellanåt. Gräl och missämja uppstod.

”Många taga dock ej så noga den saken i betraktande, de lägga sina skötar utan att se efter, om de äro för nära varandra eller ej, vilket har till sin naturliga följd sönderslitna skötar och, vad värre är, gräl och missämja fiskarna emellan.”

”Under den första av dessa nätter för året kommer ingen blund i fiskarens ögon, hur van vid sitt yrke han än må vara. Han lägger sig visst ned på sin obekväma bädd i den rullande farkosten och drager ett segel över sitt huvud, men sömnen och vilan komma icke. Han ser

ofta på klockan, men timmarna skrida långsamt, och med en känsla av lättnad stiger han slutligen upp, när den svaga skymningen börjar bryta sig i ljusare färg och rodnadens första flammor bebåda en kommande dag. Klockan är då ett eller halv två, när arbetet vidtager på nytt.”

”Det gäller först att hala in den omkring trettio famnar långa drivlinan, vari skötarna äro fästade och sedan den ena skötan efter den andra, vanligtvis tjugu och även däröver. Det arbetet går tungt och håglöst när fångsten är dålig, men ha skötarna därnere i djupet blivit fullsatta av silverglänsande strömmingar, då är det lätt och hurtigt att draga in dem i båten, även om bläst och sjögång försvåra arbetet.

Alla levde de med, ständigt närvarande, sorgliga minnen av hur havet obevekligt hade skördat och ytterligare skulle komma att skörda sina offer, nära anhöriga, grannar och vänner.

”Tvenne fiskarbåtar hade om kvällen lagt ut sina bragder på så kallad fastläggning alldeles ute för öppna sjön vid ett skär benämnt Koksnan, ett par mil sydväst från Rannö.”

”Under natten uppstod storm, vilken omöjliggjorde skötarnas upptagande om morgonen. Båtarna höllo sig förankrade lå under det runda otillgängliga skäret så länge möjligt var, i hopp om att redskapen skulle fås bärgade, när vädret lagt sig.”

”Men vädret stillade sig icke, utan stormen tilltog till den grad, att fiskarena ej längre vågade hålla sig därute utan måste begiva sig därifrån, vilket ej var säkert att lyckas i den tilltagande stormen och den glupska, vråkande sjön. Någoting måste dock göras, emedan det var lika farligt att stanna därute, då ingen hamn fanns.”

Fiskarenas liv ute på Rannö handlade inte bara om faror och försakelser, övermod och oförsiktighet, särskilt när det gällde att bärga förlorade bragder.

”Hans yrke kräver ständig omtanke, kräver vaksamhet, mod och rådhighet, och utrustad med dessa egenskaper går han segrande igenom, när den alltför djärve och oförvågne dukar under.”

”Man fattar och förstår ej havets och vågornas rörelser och lek, när man blott på avstånd lyssnar till det svaga, dova bruset från böljornas värld. Man ser ej de vreda bränningarna och vågornas skumhöljda kammar, fast man hör vindarna susa genom luften och ser trädens kronor böjas. Vi se och förstå det, vi som leva detta liv från barndoms-åren, till dess vår hjässa grånar.”

”Försöket gjordes. Ett segel hissades på vardera båten, och det bar i väg undan vind och vågor. Men man hann ej långt, innan den ena båten blev redlös i den vilda sjön. Orsaken var svår att säkert avgöra, emedan båtarna voro skilda ett stycke från varandra och var och en hade fullt med att sköta sig själv. Dock hade man från den andra båten tyckt sig se, att rodret gått sönder. Några sekunder blott, den redlösa båten vräcktes omkull av de upprörda vågorna.”

”Så går det ofta under fiskarens och sjömannens liv. Efter en stormig, orolig levnad i ständig strid mot naturens krafter, dukar han själv till sist under i kampen för sin tillvaro. Obemärkt och bortglömd lever fiskaren ute på havets klippor, omgiven av bränningar och skummande vågor, tills de bädda hans grav och draga glömskans slöja över hans levnad.”

Liksom många andra skärgårdsöar har Rannö sin egen speciella utsiktsplats.

”På den högsta klinten av Rannö är ett kum-mel upprest bestående av endast tvenne stenaar, men synligt på ganska långt avstånd. Den undre stenen, som är ganska stor och är rest på ända, uppgår till nära nog en mans höjd och utgör huvuddelen av kumlet, ovanpå den är en mindre sten lagd.”

”Denna höjd är den vanliga utsiktsplatsen för Rannös fiskare, här samlas de till rådplägnig, när väderleken är tvivelaktig, och hit styra de sina steg, om någoting ovanligt uppenbarar sig inom synkretsen, för att taga det i betraktande.”

Hjärtskärande nödrop nådde de bortilandes öron, och så var det slut. Tvenne människor voro begravna i de svallande böljorna, havet drog sig samman över deras gemensamma grift, och de skummande vågorna sjöngo sin hemska gravsång över sina oskyldiga offer.

Foto Johan Mörn

Att livet tar och livet ger verkar vara en skoningslös, men accepterad, sanning tydlig för var och en.

”Stormen bryter lös, havet kommer i uppror och rasar, men lugnet följer efter och läker de sår, som tillfogats under ovädret. Och de kunna ofta vara djupa nog, men tiden, den långa tiden helar alla sår.”

”Med livet i behåll hade alla kommit i land, ehuru det för mången sett hårt ut, men fångsten hade varit givande. Man fick därför ej fälla modet utan taga i och börja på nytt. Faror och mödor glömmas, när ljusare stunder gry, och mod och hopp fylla åter hjärtat. Livet är rikt på växlande dagar, den ena är stormig och mulen, den andra ler solen och glädjen, men sant är, att de klara dagarna äro få mot dem som bjuda på motsatsen.”

Ute i oväder till havs var kampen mellan liv och död alltid närvarande.

”Wilhelm reste sig och ställde sig upprätt i den svårt arbetande båten. Han spejade och stirrade ut över den böljande ytan, men kunde ej säkert få ögonfäste på land. Han satte sig åter ned och försökte ruska kylan ur kroppen. Utsikterna voro ej de bästa, men där funnos ju många andra i samma belägenhet som de, det skulle väl bli någon råd även denna gång.”

”Han kröp åter ner under seglet och försökte med lugn invänta daggröningen, förr kunde ändå ingenting göras. Även den gamle lade sig åter ned för en stund.”

”Och omgiven av Bottenhavets fräsande vågor såg han i drömmen den bild, som för alltid fångslat hans hjärta. Han såg Rannö omgivet av vågskum och brus, han kämpade förtvivlat för att hinna dess fasta klippor och bliva räddad ur de vältrande vågorna, som tycktes torna sig över hans huvud och vilja begrava honom i det mörka djupet.”

Summary

”Danat ur havsvågor”, ”Risen from the sea”, tells the tale of the crofter fishermen and the harsh conditions under which they lived during the early 1900’s in the outer archipelago of Saltvik parish in the Åland Islands.

It was a time when people lived with the sea, a sea that was an irreconcilable and uncertain enabler of possibilities and at the same time the worst of enemies. A time when there was neither the modern aids for avoiding accidents at sea nor an institute that could foresee the weather. Out at sea, catching the Baltic herring, this could be a matter of life and death.

The weather changes were instead read through signs given by the nature. Through experience people would know what it meant when the sky was in the evening hidden by clouds and the wind turned northwest. And if the sky was filled with stars the night before a warm southern breeze could instead be expected the next day.

The fishermen did not become only skilled seafarers who could handle their boats in all weather conditions and navigate far outside their own known archipelago. They were also businessmen, selling their catch of Baltic herring at the yearly fish markets both in Sweden and in Finland, at the same time making good contacts for the future.

Fishing for Baltic herring during some summer weeks with the fishing camp of Rannö as a meeting place, was a very important source of income for the families.

At the same time these summer weeks were also a welcomed change from the otherwise

Foto Thomas Winge

extremely hard conditions of the lives of the crofters.

In the fishing camp of Rannö people lived in simple fishing cottages. These have now been rebuilt, with the addition of amenities modern man expect when staying overnight. The comfort is ensured. What is unique and exclusive is instead the possibility of experiencing the calm among the rocks and the reefs.

At Klobben in the archipelago of Saltvik the initiator Johan Mörn has carried through with ”Danat ur havsvågor”. It is based on his idea that won in an entrepreneur competition. Johan is also site manager at Silverskär, located in the same area of the archipelago. Silverskär is a restored archipelago homestead, which today offers overnight stays, conference facilities, restaurant and activities. Klobben is the latest addition to Silverskär. Johan Mörn wants with his idea ”Danat ur havsvågor” to create the possibility for modern man to come out to the harsh environment of the sea, to experience the silence, the nature and the fluctuations of the sea, the sound of it roaring as well as the quiet waves hitting the shore.

Foto Johan Mörn

Ten fishing cottages have been built as well as a larger building for bigger parties to meet in, Saltarboden. A sauna has carefully been built in the cliffs and here is also a pilot cottage and a natural pool. Each of the fishing cottages have been given authentic names from the time at hand: Ramsdahl, Södra Ramsdahl, Fisk-Janne, Ottosas boden, Abborvassa, Hellströms, Fredrikas boden, Silverskär, Erikas och Onströms.

Klobben offers housing for 40 persons and service and activities are provided by Silverskär. The rebuilt fishing camp at Klobben opens up the possibility for individual stays, for instance with the aim of having a private retreat, fill up energy in the comforting closeness of the nature, the sea and the birds, the stars and in the movements of the sun. It is also a place for getting together with good friends. Different types of courses and lectures as well as family meetings and conferences can all be placed in Klobben.

Translation: Nora Rosenström

Yhteenveto

”Danat ur havsvågor”, ”Aallokoista noussut”, kertoo tilattomien torpparikalastajien kovista elinolosuhteista 1900-luvun alussa Saltvikin kunnan ulkosaaristossa Ahvenanmaalla. Siihen aikaan ihmiset elivät meren kanssa, leppymätön ja häilyvä mahdollistaja, mutta samalla pahin vihollinen. Tähän aikaan ei ollut nykypäivän moderneja apuvälineitä merionnettomuuksien estämiseen eikä instituutioita, jotka pystyivät ennustamaan tulevat säät. Sellaiset asiat olivat elintärkeitä merellä pienessä veneessä silakan kalastuksessa oleville.

Sään muutokset luettiin sen sijaan luonnon antamista merkeistä. Siihen aikaan tiedettiin kokemuksesta mitä oli odotettavissa seuraavana päivänä jos iltataivas peittyi pilvistä ja tuuli kääntyi luoteeseen. Ja jos taivas oli täynnä tähtiä, oli etelätuulta odotettavissa seuraavana päivänä.

Silakan kalastajat eivät olleet pelkästään taitavia merimiehiä jotka pystyivät hallitsemaan veneitään kaikissa olosuhteissa ja osasivat navigoida pitkälle oman saaristonsa ulkopuolelle. He olivat myös liikemiehiä, möivät silakoitansa vuotuisilla silakkamarkkinoilla sekä Ruotsissa että manteleella ja loivat samalla hyviä yhteyksiä tulevaisuutta varten.

Silakan kalastus, joka tapahtui muutamien kesäviikkojen aikana Rannön kalaleirin ollessa kokoontumispaikkana, oli erittäin tärkeä tulonlähde perheille.

Samalla nämä viikot antoivat tervetulleen irtioton torpparielämän muutoin hyvin rankasta arjesta.

Foto Johan Mörn

Foto Johan Mörn

Rannön kalaleirillä elettiin yksinkertaisissa kalastusmökeissä. Nämä mökit ovat nyt jälleen rakennettu, mutta niin että vastaavat nykypäivän ihmisen odotettua mukavuutta. Mukavuus on turvattu. Uniikkia ja erikoista on mahdollisuus nauttia rauhallisuudesta keskellä kallioita ja luotoja – hiljaisuus on erilaista täällä kuin muualla.

Aloitteentekijä Johan Mörn on Klobbenin saarella Saltvikin saaristossa toteuttanut ”Danat ur havsvågor”, joka perustuu hänen yrittäjäkilpailussa voittaneeseen ideaansa. Johan toimii myös samaan saaristoalueeseen kuuluvan Silverskär saaren kohdepäällikönä. Silverskär on restauroitu saaristotila jossa tänä päivänä tarjotaan yöpymistä, konferensseja, ravintola ja aktiviteettejä. Klobben on viimeisin lisäys Silverskärin toimintaan.

Johan Mörn haluaa ideallaan ”Danat ur havsvågor” luoda mahdollisuuden nykypäivän ihmisille päästä karuun, merelliseen ympäristöön ja nauttia hiljaisuudesta, luonnosta, meren kohinasta ja laineiden lipatuksesta rantakivillä.

Saarelle on rakennettu kymmenen kalastusmökkiä sekä rakennus jossa isommat seurueet voivat seurustella, Saltarboden eli suolaamo. Sauna

on luontoa huomioiden rakennettu kallioon ja saarella on myös luotsimökki sekä luonnonallas. Jokainen kalastusmökki on nimetty sen ajan autenttisilla nimillä: Ramsdahl, Södra Ramsdahl, Fisk-Janne, Ottosas boden, Abborvassa, Hellströms, Fredrikas boden, Silverskär, Erikas ja Onströms.

Klobben tarjoaa majoitusta 40 henkilölle ja palvelut, kuten ruuat ja aktiviteetit, tulevat Silverskäristä. Klobbenin uudelleen rakennettu kalaleiri antaa mahdollisuuden yksittäiseen oleskeluun, esimerkiksi tarkoituksena toteuttaa rettiitti, täyttää elämänenergiaa luonnon, meren ja lintujen, tähtien ja auringon liikkeiden läheisyydessä. Täällä voi myös tavata ja seurustella hyvien ystävien kanssa. Klobbenin saarella voidaan järjestää myös erilaisia kursseja ja luentoja sekä perhetapaamisia ja konferensseja.

Käännös: Nora Rosenström